

Kovács Tamás

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság nemzetközi katonai büntetőjogi konferenciáinak történeti és tartalmi áttekintése

2011. szeptember 8.-án került sor a jubileumi, 10. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferenciára, s újabb – szomorú – évfordulóként beszélhetünk arról, hogy immár 5. éve de facto megszűnt a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság igen sikeres biennálé sorozata.

Indítatva érzem magam arra, hogy egy szerény írásművel emlékezzek (és emlékeztessenek) a Katonai Főügyészség kezdeményezésére és szervezésében indult, majd a később megalakult Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság rendezvényévé vált konferenciasorozat tudományos értékeire, a nemzetközi szakmai kapcsolatok alakításában elért eredményeire.

Terjedelmi okokból természetesen nem tarthattam feladatomnak mindegyik konferenciánk részletes feldolgozását.

Előljáróban –bizonyára szokatlan módon, de az egyszerűség kedvéért – magamat idézném, hiszen egy régebbi dolgozatom¹ bevezetőjében felvázoltam, hogy milyen okok inspiráltak bennünket – katonai ügyészeket és hadbírákat – a katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok megszerzésére és a különböző országok katonai büntetőjogi rendelkezéseinek megismerésére.

¹ Kovács Tamás: "A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok" in. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, 35. 364-365. oldal OKKRI. 1998. ETO-Print Nyomdaipari Kft.

„Amint a szakmai körökben közismert, 1988-ban merült fel először Magyarországon a katonai igazságszolgáltatás megszüntetésének ötlete, ami aztán a megreformálás igényévé szelidült ugyan, de a politikai rendszerváltás idején ismét felerősödtek azok a vélemények, amelyek szerint tarthatatlan és nemzetközi egyezményeket is sért a katonai bíróságok, mint különbíróságok fenntartása.

Az ezzel kapcsolatos vitákban gyakran hangzottak el olyan kinyilatkoztatások, hogy a jogfejlődés iránya a katonai igazságszolgáltatás megszüntetését indokolja, hogy Európában ez már sehogy sincs így, hogy ez szocialista hagyomány, sőt hogy a katonai bíraskodást a volt szocialista országok is felszámolják.

Mindezek miatt fontos lett számunkra a külföldi megoldások megismerése, a mieinkkel való összevetése.

Arra az alapkérdésre igyekeztünk választ keresni, hogy más országokban milyen vélemények alakultak ki arról, hogy a törvény előtti, a bíróság előtti egyenlőség eszménye összeférhet-e a katonai bíraskodás, a katonai igazságszolgáltatás létevel.

Arra is kiterjedt az érdeklődésünk, hogy mások hogyan értelmezik azt, miszerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy a saját bírósága előtt feleljen, s hogyan értendő a sokat emlegetett különbíraskodás, a külön bíróságok felállításának tilalma. Eldöntésre váró kérdésnek tekintettük azt, hogy a katonai bíróság valójában külön bíróság-e, vagy pedig nem más-e, mint szakbíróság; s ha ez utóbbi, akkor nem ez-e valójában az a saját bíróság, amelyhez joga van egy katonának.

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy más országokban milyen mérvű és milyen jellegű a katonák büntetőjogi többletfelelőssége, illetve hogy annak ellensúlyozásaként bizonyos speciális – privilegizált – eljárásjogi megoldások teret nyertek-e.

Természetesen fontosnak tartottuk azt is, hogy képet kapjunk a más országokban működő katonai bíróságok kompetenciájáról, a katonai igazságügyi szervek funkcióiról, szervezeti felépítésükről, az egyéb igazságügyi szervekhez és a katonai hierarchiához való

viszonyukról, s arról, hogy adott viszonyrendszerben hogyan biztosítják (biztosítják-e?) a katonai bíró és ügyész függetlenségét.

Ismeretszerzésre irányuló törekvéseinknek egy tulajdonképpen véletlenszerű esemény adott lendületet. Ennek lényege: a politikai rendszerváltást követően először –mégpedig az ő kezdeményezésükre – az amerikai katonai jogászokkal kerültünk kontaktusba, s később kitüntetett szerepet kaptak és egyre szélesedtek az amerikai-magyar katonai jogi kapcsolatok, amelyek révén bekerültünk a nemzetközi katonai büntetőjogi tudományos életbe, és amelyek további nemzetközi kapcsolatokhoz is segítettek bennünket.”

Az említett – és 1990. őszén a magyar katonai igazságügyi delegáció amerikai látogatása során felvett – amerikai-magyar katonai jogi kapcsolatok révén nemcsak, hogy megismerkedhettünk az amerikai katonai igazságszolgáltatás szervezetével és működésével, de nekünk is módunk volt a mi szervezeti és katonai büntető eljárási megoldásaink bemutatására. Az US ARMY JAG School-on tartott előadásunk és az azt követő konzultáció során őszinte érdeklődést tapasztaltunk és úgy éreztük, hogy kölcsönös igény van az ilyen eszmecserek folytatására.

Ezzel lehetett összefüggésben, hogy már 1991-re meghívást kaptunk az USA Katonai Fellebbviteli Bírósága (US Court of Military Appeal) által akkor már évek óta rendezett katonai büntetőjogi konferenciára, s velünk bővítették az addig G-Seven-nek (USA, Kanada, Tajvan, Anglia, Németország, Dánia, Izrael) hívott rendezvény résztvevőit.

Az 1991. és 1992. évi washingtoni konferenciákon való részvételünk – a NATO-ba készülődés jegyében is – hasznosnak és fontosnak bizonyult, de úgy éreztük, hogy itt jószerével csak az angolszász katonai büntetőjogi berendezkedésű országok (kivéve Dánia és Németország) megoldásait ismerhetjük meg, s úgy véltük, hogy szükséges lenne egy, a különböző jogi hagyományokkal rendelkező, különböző társadalmi berendezkedésű, a hadsereg szerepét illetően különböző felfogású országok részvételével egy nekünk fontos, de mondhatnánk, hogy hiánypótló konferencia

sorozatra, elsősorban azért, hogy a fentebb vázolt érdeklődésünket – a várható hazai jogalkotási és szervezési eseményekre is tekintettel – kielégíthessük.

Elképzelésünk szerencsésen találkozott a Kriminálexpo szervezői, az Ügyészek Országos Egyesülete vezetői ötletével, nevezetesen, hogy a magyar ügyészség akkor már hagyományos rendezvénye, a Kriminálexpo 93. munkájába kapcsolódjunk be és kíséreljük meg egy katonai büntetőjogi szekció megszervezését.

Így tehát 1993. június 10-11-én a Katonai Főügyészség szervezésében és a HM támogatásával megtartottuk az 1. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferenciát, amelynek címe: „A katonai jog és a katonai igazságszolgáltatás közös illetve nemzeti sajátosságai, hagyományai” volt, s e konferencián 10 külföldi ország képviseltette magát. (az uttörőknek járó tisztelet okán nevezzük is meg ezeket: Bulgária, Dánia, Görögország, Hollandia, Horvátország, Nagy-Britannia, Németország, Románia, Szlovénia és az USA).

Megjegyzem, hogy a rendezvényünkön résztvevő országokon kívül további 14 országból kaptunk olyan választ, hogy érdeklődnek munkánk iránt, ám valamilyen okból nem tudnak részt venni, de közülük többet kifejezetten kérték az ülésünk jegyzőkönyvének megküldését.

A konferencia résztvevői – a magyar bevezető előadások után – tájékoztatást adtak hazai jogi megoldásaikról, az ezekben szerepet játszó történelmi, jogtörténeti és társadalmi okokról, valamint politikai megfontolásokról.

A történelmi eseményeknek és a politikai változásoknak a katonai igazságszolgáltatásra való hatását legérzékletesebben Szlovénia küldötte mutatta be. A volt Jugoszláviában a II. Világháború idején a megszálló erők elleni partizánháborúban alakultak ki a katonai igazságszolgáltatás alapjai. A szlovén ellenállás vezetői az 1941. szeptemberében kibocsátott dekrétumban különleges bíróságokat hoztak létre, ezeket hamarosan katonai

bíróságokra nevezték át, ezek a partizánhadsereg kötelékébe tartoztak, ám ekkor még nem volt katonai ügyészség, a katonai bíróságok előtt a vádat a polgári főügyész által a katonai bíróságok mellé kirendelt civil ügyészek képviselték 1946-ig, amikor is létrehozták a katonai ügyészségeket. A szlovén függetlenség elnyerése előtt a katonai bíróságok és a katonai ügyészségek az egységes igazságügyi rendszer keretében még mindig léteztek, létük jogalapját viszont egyre inkább vitatták, főleg azért, mert függetlenségük kérdéses volt, elsősorban a hadsereg főparancsnokának kinevezési és felmentési jogköre és a katonai ügyészségek működési területének kijelölését, megváltoztatását illető hatásköre miatt. Végül a független Szlovén Köztársaságban az alkotmány megtiltotta a katonai igazságszolgáltatás működését béke idejére, de lehetőséget ad arra, hogy háború esetén katonai bíróságokat állítsanak fel. Ez a jogi rendezés nyilvánvalónak látszó összefüggésben lehet azzal, hogy 1988-ban egy nagy viszhangot kiváltó katonai bírósági ügyben katonai titoksértés miatt elítéltek egy katonát és három polgári személyt, akiknek egyike aztán a független Szlovén Köztársaság honvédelmi minisztere lett...

A hányatott sorsú Horvátországot képviselő helyettes államtitkár is az országát sújtó háborús eseményekkel összefüggő jogalkotásról beszélt. Elmondta, hogy a Horvátország elleni 1991-es összehangolt agressziót és a szerb kisebbség fegyveres felkelését nem követte a – a függetlenség kikiáltásakor a hatalmi ágak szétválasztásával kapcsolatos jogalkotás során megszüntetett - katonai bíróságok és ügyészségek azonnali létesítése. Csak 1991. végén a háborús helyzet kialakulásakor létesítettek katonai bíróságokat és katonai államügyészi hivatalokat. Az erről szóló jogszabály kimondta, hogy a katonai bíróságok és a katonai államügyészi hivatalok csak háború esetén működtethetők, az állam függetlenségének és integritásának megőrzése érdekében.

A német delegátus – főállamügyészségi ügyész, tartalékos ezredes – így kezdte beszédét: „A legmeghökkenőbb dologgal kezdeném a felszólalásom. Békeidőben a Németországi Szövetségi Köztársaságban nincs katonai igazságszolgáltatás.” (kiemelés: K.T.)

Előadásából kiderült, hogy Németországban a korábbi, évszázados gazdag hagyománnyal rendelkező katonai büntető igazságszolgáltatás viszonylagosan valóban visszaszorult, de kifejezetten a II. Világháború egyik sajátos eredményeként, éppen ezért tehát, nem a természetes jogfejlődés, hanem a politikai szükség diktálta a változást. Annak ellenére, hogy a katonai bírászkodás elnevezés megszűnt, és az ilyen jellegű jogalkalmazás 1955. óta valóban szorosan kötődik az egységes polgári igazságszolgáltatáshoz, a német jogrend nem tagadta meg annak az igénynek a kielégítését, amelyet a haderő az alakulatokhoz minél közelebb telepített fegyelmi és büntető igazságszolgáltatás iránt támasztott. Németország sem tehetette meg, hogy teljesen elzárkózzon a katonai életviszonyokhoz szorosan kapcsolódó katonai igazságszolgáltatás megteremtésétől bizonyos helyzetekben. Ez a lehetőség természetesen adott a hadiállapot idején, de az igazságügyi miniszter békeidőben is felállíthat szövetségi katonai bíróságokat a külföldre vezényelt alakulatok vagy a hadihajón szolgáló katonák részére.

Mindettől függetlenül azonban működnek az un. csapatszolgálati bíróságok (Truppendienst-gerichte) és a katonai fegyelmi ügyészségek (Wehrdisziplinär-Anwaltschaft) a különböző szintű katonai alakulatoknál, amelyek – jóllehet fegyelmi jellegű, de súlyos – joghátrányok kiszabására jogosultak.

A görög küldött előadásából megtudhattuk, hogy a mindössze – akkor- 160 éve önálló Görögország a törökök elleni szabadságharc után minden változtatás nélkül a francia katonai büntetőjogot vette át, ez azóta természetesen többször változott, a szervezet is átalakult, de a katonai bírászkodás mindig is működött és működése az 1975. évi Alkotmányból is következik. A görög katonai bíróságok egyébként nem részei az ország „civil” bírói szervezetének, a katonai igazságszolgáltatás adminisztratív az egyesített vezérkar alá tartozik.

Nagy érdeklődést váltott ki a hollandiai megoldás ismertetése. A Hollandiában 450 éves múltra visszatekintő elkülönült katonai igazságszolgáltatás korábbi formáját 1991-ben

megszüntették. A változtatás igénye 1972-ben vetődött fel, és végül is 20 év telt el a katonai bíróságok integrálódásáig. A holland megoldás lényegében a „megszüntetve megtartás” jelzővel illelhető, ugyanis a 19 körzeti bíróság közül csupán egyetlen, az arnhemi – s annak is csak az erre kijelölt tanácsa – jogosult a katonák bűnügyében való eljárásra, az 5 fellebbviteli bíróság közül pedig a szintén Arnhemben működő Fellebbviteli Bíróság Katonai Tanácsa bírálja el ilyen ügyekben bejelentett fellebbezéseket. Az említett elsőfokú bíróság feladata a Németországban szolgálatot teljesítő katonák bűnügyeinek elbírálása is, ezért évente néhány alkalommal kitelepül oda a bíróság katonai tanácsa. A katonai tanácsok elnöke és egyik tagja is civil bíró egy tagja pedig a király által 4 évre kinevezett (így más által el se mozdítható), legalább alezredes rendfokozatú hivatásos tiszt. Az említett katonai tanácsok civil tagjai és a mellettük működő ügyészek az előadás elhangzásakor még mind korábbi hadbírák és korábbi katonai ügyészek voltak, ezért a katonai bűnügyek elbírálásához szükséges szakismeret akkor még adott volt.

A katonai bűncselekményeket külön katonai büntetőtörvénykönyv tartalmazza, a katonákkal szembeni büntető eljárást is külön törvény szabályozza, a katonák bűncselekményének nyomozása pedig a Királyi Katonai Csendőrségre tartozik.

Mindezek ismeretében talán nem volt megalapozatlan az a következtetésünk, hogy Hollandiában igazából nem szűnt meg a katonai igazságszolgáltatás.

A bolgár katonai főügyész arról adott tájékoztatást, hogy Bulgáriában az 1991 nyarán született Alkotmány szerint a katonai bíróságok és ügyészségek az egység bírói, illetve ügyészi szervezet részét képezik. Elmondta, hogy egyes politikai erők ellenezték a katonai igazságszolgáltatás fennmaradását, de végül is e kérdésben alul maradtak az alkotmányozási vitában.

Az angol vendég – az Egyesült Királyság hadseregének és légierijének akkori (egyébként az 1666 óta létező szervezet 65.) főhadbírája – előadásban hangsúlyozottan a katonai büntetőeljárásban résztvevő ügyész szerepéről beszélt, de írásban átadta az angol katonai jogi rendszer és annak működése leírását.

Ebben előrebocsátotta, hogy „a mi rendszerünk, mint azt bizonyára tudják, gyökeresen különbözik az Önökétől”. Kifejtette, hogy a brit katonai igazságszolgáltatás az illetékes katonai parancsnok fegyelmi és büntető hatalmának megnyilvánulása, amelyet azonban folyamatosan az igazságszolgáltatás függetlensége és pártatlansága különböző biztosítékaival ruháztak fel. A katonák által elkövetett normasértések közül a fegyelemre kisebb veszélyt jelentő magatartások elbírálása eleve az illetékes parancsnok fegyelmi hatáskörébe tartozik, de a súlyosabb fegyelemsértések és a kisebb súlyú katonai és köztörvényi bűncselekmények is elbírálhatók ezredparancsnoki hatáskörben, azonban a parancsnok ez utóbbi esetekben dönthet a katonai bíróság összehívásáról is. Katonai bíróság összehívása akkor szükséges, ha a fegyelmi eljárás a törvényben kizárt, vagy annak lefolytatása az elkövetett fegyelemsértés vagy bűncselekmény jellege, súlya miatt a katonai fegyelem fenntartása érdekében indokolt, vagy a terhelt a bírói utat választja. Az általános katonai igazságszolgáltatás alól kivétel, hogy a katonák által elkövetett legsúlyosabb bűncselekmények (pl. emberölés vagy erőszakos közöszlés) a megyei szintű polgári koronabíróságok hatáskörébe tartoznak.

A katonai igazságszolgáltatás egy nagyon speciális szervezeti megoldásáról beszélt a USA Katonai Bírósági Jogsegélyszolgálatának vezetője. Kiemelte, hogy az Egyesült Államok bünygyi igazságszolgáltatási rendszere – ezen belül a katonai igazságszolgáltatás rendszere is – következetesen hangsúlyozza, hogy a védőügyvéd hathatós segítő szerepe a tisztességes tárgyalás alapvető részének tekintendő. Az US ARMY JAG bírósági jogsegélyszolgálata egy önálló, független védőügyvédi tevékenységet teljesítő egység, amely kb. 170 védőügyvédet foglal magába, akik valamennyien jártasak a büntető jogalkalmazásban, de a katonáknak minden olyan ügyben segítséget tudnak nyújtani, amikor ügyvédi fellépést ír elő vagy tesz lehetővé a törvény, vagy a szolgálati szabályzat. Hangsúlyozta, hogy az említett védőügyvédek védve vannak a nem helyénvaló parancsnoki nyomással szemben, nem kényszerülnek a parancsnokkal való elvtelen együttműködésre,

és a JAG vezetésétől megkapják munkájukhoz ugyanazt a támogatást, mint az ügyészek. A 8 régióban az egyes területi hivatalokat vezető rangidős védőügyvéd értékeli az ott működő ügyvédek, a rangidős védőügyvédek tevékenységét pedig a régióvezető védőügyvéd felügyeli és értékeli, az ő munkájukat pedig a BJSZ vezetője felügyeli. A BJSZ integrálva van ugyan az ARMY JAG-ben, de annak különböző vezetői nem avatkozhatnak a BJSZ tevékenységébe, ugyanis a BJSZ vezetője közvetlenül és kizárólag az ARMY JAG főnökének van alárendelve. Összegezésként elmondta, hogy a kialakított rendszer kétféle fő hatással bír: egyrészt hathatós védelmet biztosít a védőügyvédek szakmai függetlensége elleni potenciális veszélyek ellen, csökkenti a nem helyénvaló parancsnoki befolyásolás lehetőségét, másrészt a BJSZ létrehozása javította a hadseregben nyújtott jogvédelemről alkotott képet és a közvélemény újra bízik abban, hogy a katonai védőügyvéd valóban képes képviselni védenői érdekeit, anélkül, hogy parancsnoki nyomástól tartania kellene.

A dán katonai főügyész helyettese érdekes (nekünk felemásnak tűnő) szervezeti megoldásukat ismertette. Elmondta, hogy Dániában sajátos helyzet alakult ki: 1918. óta nincs az országnak katonai bírósága, azaz a katonák által elkövetett bűncselekmények esetén polgári bíróságok járnak el, de 1867-óta működik katonai ügyészség (Forsvarets Auditorkorps), amely viszont nem része a civil ügyészi szervezetnek, hanem a védelmi miniszternek van alárendelve. A szervezet tagjai katonai státuszban vannak, azonban a függetlenség kifejezése érdekében egyenruhájukon nem viselnek katonai rendfokozatot, hanem a katonai ügyészi szolgáltatón belüli hierarchiát kifejező rendfokozati jelzéseik vannak.

Dániában nincs napirenden a katonai bíráskodás visszaállítása, annak ellenére, hogy sok gondot okoz, hogy a civil bíróságnak nincs katonai ismerete, és nem ismerik a katonai szolgálati életkörülményeket sem. A tájékoztatásból megtudtuk, hogy mindez azért nem jelent mégsem igazán nagy gondot, mert a katonai parancsnokok jelentős hatalma és a katonai ügyészek quasi

bírói tevékenysége (megrovást, pénzbüntetést, és 30 napig terjedő szabadságvesztést alkalmazhatnak) lehetőséget ad arra, hogy az esetek nagy részében az ügyek megítélésének érvényesüljenek katonai szempontok is.

Romániában konferenciánk idején még kissé képlékeny volt a helyzet; erről számolt be a román katonai főügyész helyettese, de kitért a román katonai igazságszolgáltatás régi hagyományaira is, és ismertette az aktuális szervezeti formákat. Eszerint: a román katonai igazságszolgáltatás szervezetében léteznek a katonai ügyészségi hivatalok és a katonai bíróságok. Ezek a Honvédelmi Minisztériumnak csak annyiban alárendeltek, hogy tőle kapják a fizetést, és a tevékenységükhöz szükséges eszközöket. Szakmai szempontból azonban a katonai ügyészi hivatalok csak a legfőbb ügyészségnek vannak alárendelve, amely viszont az igazságügyi minisztérium fennhatósága alatt áll. Kitért arra is, hogy az 1989. decemberi romániai forradalom után a rendszerváltás folyamatában el kellett távolítani az igazságszolgáltatás rendszeréből a kompromittálódott személyeket, egyébként pedig módosítani kellett az igazságszolgáltatást érintő jogszabályokat annak érdekében, hogy valóban biztosított legyen a törvény előtti egyenlőség, valamint az emberi jogok tényleges tiszteletben tartása. Megemlítette végül, hogy 1992. szeptemberében törvényt fogadtak el az igazságügyi rendszer újrászervezéséről, ennek végrehajtása keretében készült el a katonai igazságszolgáltatás szervezetével foglalkozó törvényszervezet, amelyről éppen tanácskozásunk idején indult meg a romániai parlamenti vita.

A mindannyiunk számára sok újdonságot tartalmazó érdekes előadások és a kötetlen beszélgetések alapján megállapíthattuk, hogy nemcsak a volt szocialista országokban, de az un. nyugati világ országaiban is változott, változik a hadseregek szerepe, rendeltetése, szervezete és ezzel kapcsolatban napirendre került a katonai igazságszolgáltatás helye, szerepe, és hatásköre is.

Az természetesnek tűnhetett, hogy a volt szocialista országok átalakuló-félben lévő katonai igazságszolgáltatásának szervezeti és eljárásjogi megoldásai részben hasonlítanak egymáshoz, de alapvetően eltérnek a „nyugati” megoldásoktól, az azonban meglepő felismerés volt, hogy a konferencián résztvevő hat NATO-tagország katonai igazságügyi berendezkedése csak a két angolszász jogrendszerű ország tekintetében mutatott - ha nem is teljes - hasonlóságot, azaz a katonai igazságügyi szerveknek a „rendes” bírósági illetve ügyészségi rendszerhez, a katonai hierarchiához való kapcsolódása, a katonai vezetéstől való függése tekintetében változatos a kép, s az is szembetűnik, hogy ebben a körben a kompatibilitásra, a jogi harmonizációra való törekvés nem parttalan, hanem csak bizonyos elvi jelentőségű fő kapcsolódási pontokra irányul.

Fontos tapasztalat volt, hogy tévedés azt állítani, hogy a jogfejlődés a katonai igazságszolgáltatás megszüntetéséhez vezet, ilyen fejlődési tendencia nem volt kimutatható. Ezzel szemben azt láthattuk, hogy történelmi, politikai okok játszottak döntő szerepet abban, hogy bizonyos európai országokban nincs, vagy nem a mi fogalmaink szerinti formában van katonai igazságszolgáltatás. Az is kitűnt, hogy ahol megszüntették a katonai bíráskodást, ott is felemás módon tették ezt. Hiszen a megszüntetés háború idejére nem terjed ki, sehol sem történt meg a katonai bírósági szervezet teljes felszámolása, az un. „rendes” bíróságok a katonák büntető ügyeink elbírálásánál kénytelenek olyan katonai sajátosságokat figyelembe venni, amelyek elkerülhetlenné teszik szakosodásukat, s így szervezetük és eljárásuk bizonyos fokú katonai színezetet kap. Mindezek mellett a katonai bíróságok hiánya felveti annak veszélyét is, hogy a parancsnoki jogkör oly mértékben kiszélesedik, hogy annak gyakorlása már igazságszolgáltatási tevékenységnek felel meg.

Ahol a katonai igazságszolgáltatás működik, az annak fenntartása mellett szóló érvek lényegében két vonatkozásban fogalmazódtak meg: a szakismeret és a (fegyelem szempontjából

olyan fontos), gyors eljárás tekintetében, s néhol harmadikként a katonai titokvédelmi szempontokat is felvetették.

Örömmel nyugtáztuk, hogy első kísérletünk végül is sikeresnek bizonyult, és elhatároztuk, hogy kétévente megrendezzük a konferenciát, s bízunk abban, hogy az érdeklődés is növekedni fog.

A konferencia programfüzetében olvasható volt, egy a résztvevőkhöz intézett levél, amelyben azt fogalmaztuk meg, hogy „...reményeink szerint a rendezvénysorozat nemzetközi alkotóműhellyé alakulhat át, nemzetközi szakmai fórummá válhat.”

Ezzel a reménnyel és hosszútávú céllal indultunk tehát, és a zárszóban optimizmusunkat az ismert kínai bölcs Lao Ce mondásával támasztottuk alá, miszerint: „A leghosszabb út is az első lépéssel kezdődik.”

Az első lépést ezután követte a második: 1995-ben a 2. konferencián, amelyet „A katonai igazságszolgáltatás szerepe a fegyveres erők rendje és a katonai fegyelem védelmében” címmel rendeztünk, 11 külföldi ország vett részt. (Belgium, Hollandia, Horvátország, Izrael, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Románia, Szlovénia, Thaiföld és USA)

E konferencia témáját az előző konferencia résztvevői jelölték meg – egyébként ezt a módszert a későbbiekben is alkalmaztuk – hiszen a katonai igazságszolgáltatás szerepével kapcsolatos kérdések nagyon is összefüggenek az I. konferencián tárgyalt – de nem egészen kitérő – kérdésekkel.

A bevezető magyar előadások során elhangzott, hogy a hazai katonai igazságszolgáltatást támadó kritikák lényegében elültek, az önálló katonai bíróságok megszüntetése után kialakult problémák lényegében megoldódtak, elsősorban azzal, hogy a katonai

ügyészség szervezeti önállósága megmaradt, és a megyei bíróságok katonai tanácsainak hatáskörének, azaz a katonai büntetőeljárás hatályának rendezése mindenki által elismert biztosítékot jelent arra, hogy a katonai igazságszolgáltatás szervei hatékonyan működhetnek közre a fegyveres erők rendje, és a katonai fegyelem védelmében.

Másik előadásunk a hadsereg hierarchikus jellegéből következő és a működés alapját képező alá-fölérendeltségből adódó utasítási jog, illetve végrehajtási kötelezettség kérdéseit tárgyalta a parancs büntetőjogi védelme szempontjából.

A hazai megoldásról adott tájékoztatás után a kétoldalú kapcsolatok során szerzett információinkat is megoszthattuk a résztvevőkkel, ezek közül külön említést érdemel a svájci, a csehországi és az oroszországi helyzet bemutatása.

Svájcban 1991-ben történt egy kezdeményezés arra, hogy békeidőben ne működjön katonai igazságszolgáltatás. Ezt a kezdeményezést azonban kizárólag a hadkötelezettség elleni bűncselekmények miatti eljárások váltották ki, de a javaslat a Szövetségi Gyűlésben csak a bizottsági vita szintjére jutott el, a Parlamentben vitára sem bocsátották. A parlamenti bizottság ugyanis olyan álláspontra helyezkedett, hogy a katonai bíróság nem különbíróság, - hiszen a Szövetségi Gyűlés által hozott és kihirdetett törvények alapján, és szerint jár el – hanem szakbíróság és békében is indokolt, hogy ilyen ügyekben kellő szakismerettel, jártassággal rendelkező bírák ítélkezzenek.

Oroszországban a politikai átalakulás kezdetén – elsősorban a katonanyák mozgalmából származó kezdeményezésre – voltak törekvések a katonai igazságszolgáltatás megszüntetésére, de ezek nem igazán nyertek teret. Ebben jelentős szerepe volt annak is, hogy a katonai vezetés egyértelműen és következetesen igényelte a katonai igazságszolgáltatást, bebizonyítva azt, hogy a katonai bűnügyek megítélése speciális ismereteket, szakszerűséget, gyakorlatot és beleélést igényel.

A számunkra külön is figyelemre méltó országok közül a Cseh Köztársaság az, amelyben az 1993-ban elfogadott Alkotmány értelmében 1994. január 1-ével megszűnt a katonai

igazságszolgáltatás. (Megjegyzendő azonban, hogy ennek végrehajtására 95. december 31-ig biztosítottak átmeneti időt, amelyre a bírói és az ügyészi szervezetben is szakcsoportokat hoztak létre a katonai bűntügyekben való eljárásra.) Konferenciánkon Csehország nem képviseltette magát, de máshonnan beszerzett információink szerint a változás nem volt sikeresnek tekinthető és a cseh hadsereg fegyelmi helyzetéről 1995. elején készített jelentésben már kifogásként merült fel, hogy a polgári szervek eljárása gyakran elhúzódik, és ez károsan hat a fegyelemre. A katonai – és ügyészségi! – vezetők általunk is megismert megnyilatkozásai a legnagyobb hátrányt a katonai büntetőeljárásokban korábban biztosított szakszerűség és időszűrés elvesztésében látták. Külön hangsúlyt kapott az a kritika, hogy a bíróságok túlterheltsége miatt a sorkatonák tényleges katonai szolgálata idején a büntetőeljárás általában nem fejeződik be, ezért a büntetéssel elérni kívánt célok nem valósulhatnak meg. Ugyanígy problémaként említették azt is, hogy a hivatásos katonák is a fegyelem szempontjából elviselhetetlenül hosszú ideig állnak eljárás alatt.

A konferencián elhangzott előadások közül különösen az olasz, a thaiföldi, és az izraeli küldött által elmondottak váltottak ki érdeklődést.

Mint megtudtuk Olaszországban a katonai bíróságokat nem különbíróságoknak tartják, hiszen az Alkotmány is „különleges bíróságok”-ként említi, - azaz szakbíróságoknak tartja – a közigazgatási, a számvevőszéki bíróságok mellett a katonai bíróságokat is. A katonai bírászkodás fenntartásának legfontosabb okaiként a szakszerűség igénye mellett, elsősorban azt hangsúlyozzák, hogy az Olaszországban igen lassú polgári bírászkodás nem szolgálná a hadsereg rendjének érdekeit, és a polgári bíróságok nehezen tudnának megfelelni a hadsereg egyre sokrétűbb nemzetközi tevékenysége során felmerülő követelményeknek.

Izraelben a brit szisztémát követő módon kialakult katonai igazságszolgáltatás működik, de a katonai bírósági és ügyészi szervezet nem része az állam bírósági és ügyészi szervezetének, hanem azoktól elkülönülve, a hadsereg vezérkari főnökének

alárendelve működnek, mert szakmai és politikai egyetértés van abban, hogy a háborús fenyegetettségben lévő ország hadseregének rendje és katonáinak fegyelme csak így biztosítható.

Thaiföldön a katonai bíráskozásnak 200 éves hagyománya van. Jelenlegi formájában 1950 óta működik, az igazságügyi kormányzattól függetlenül, a polgáritól elkülönülten, a honvédelmi tárca alá rendelten. Létjogosultságukat azzal indokolják, hogy „kétség sem férhet hozzá, hogy a polgári bíróságokkal szemben a katonai bíróságok a hatékonyság és gyorsaság előnyeivel rendelkeznek”.

Hozzászólásában az angol kollega a szakbírói jelleggel kapcsolatban elmondta azt a „példabeszédet”, miszerint Hammarksjöld volt ENSZ főtitkár a békefenntartó tevékenységre mondta, hogy „nem lehet azt állítani, hogy az csakis és kizárólag katonai feladat, de az biztos, hogy csak katonák tudják csinálni”.

A konferencián elhangzottak, illetve az írásban megküldött vélemények alapján kirajzolódott, hogy a katonai bíróságok létrehozását és működtetését az államok többsége békeidőben is elismeri és szükségesnek tartja. A fegyveres erők, és egyes országokban a fegyveres testületek szolgálati rendjének és fegyelmének biztosítása, ugyanis olyan bírói és ügyészségi szervezetet is igényel, amely kellően ismeri és döntései során szakszerűen értékelni tudja a katonai szolgálati viszonyból eredő sajátosságokat, szervezetileg igazodik a fegyveres szervek tagozódásához, s azokkal megfelelő kapcsolatot tart. E követelményeknek csak katonailag képzett, a szolgálat belső rendjét, szellemét és szemléletét is jól ismerő bírákból és ügyészekből álló katonai igazságügyi szervek tudnak eleget tenni.

Mielőtt a következő, 3. konferencia ismertetésére térnék, emlékeztetni kell egy azt megelőző jelentős eseményre: 1996-ban megalakult a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság.

A magyar katonai jogászok régóta igényelték egy speciális szakmai fórum létrehozását, hiszen a honvédelmi jogalkotás, a büntetőjogi és a büntető eljárásjogi reform indokolta a célirányos szakmai műhelymunkát, és ehhez az összehasonlító jogi kutatásokat is. A Társaság ezeknek kívánt teret biztosítani és ilyen jellegű munkával kívánja segíteni a fegyveres testületek működésének rendjét és törvényességét.

A Társaság alapító tagjai – hadbírák, katonai ügyészek, a HM és a magyar honvédség jogászai – a Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság (az ENSZ hivatalos tanácsadó testülete) céljaihoz hasonlóan a katonai jog és a fegyveres összeütközések jogának tanulmányozását, a nemzeti jogrendszerek, illetve a nemzetközi egyezmények közötti összhang elősegítését, valamint a katonai életviszonyokat szabályozó jognak az emberi jogok egyetemes normáival való összehangolása előmozdítását tekintik a Társaság feladatának.

A Társaság megalakulása után a további konferenciákat a Katonai Főügyészség már nem egyedül, hanem a Társasággal együtt rendezte.

Visszatérve tehát a konferenciákhoz: a 3.-ra 1997. júniusában került sor „A katonák egymás közötti magatartásának büntetőjogi vonatkozásai” címmel immár 15 ország részvételével. (Ausztria, Belgium, Cseh Köztársaság, Dánia, Görögország, Hollandia, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Olaszország, Spanyolország, Szlovákia, USA, Zimbabwe, Zöldfoki Köztársaság)

E konferencián elsősorban az alárendeltek fizikai vagy lelki gyötrése, az emberi méltóságukat sértő bánásmód okait, a megelőzés lehetőségeit vizsgáltuk, és összehasonlítottuk büntetőjogi eszközeinket is.

A magyar katonai jogászokat már régóta foglalkoztatta az, hogy mi az oka a katonák egymás közötti durvaságainak, különösen az újoncok megalázásának, bántalmazásának; illetve, hogy hogyan lehet elősegíteni az ilyen túlkapások megelőzését.

Nemzetközi, kétoldalú tapasztalatcseréink során azt is megtudtuk, hogy más országok is küszködnek ezzel a problémával, azaz úgy tűnt, hogy ez a bűnelkövetői magatartás nem történelemmel, gazdasági helyzettel, politikai berendezkedéssel van szoros összefüggésben, hanem a fiatalok agresszivitásával, a fiatal férfiak összezártságából eredő feszültségekkel, és bizonyos katonai hagyományokkal. A spanyol katonai főügyész és a dán katonai főügyész-helyettes megbeszéléseink során már korábban felvetette, hogy érdemes lenne ezeket a kérdéseket alaposabban megtárgyalni.

A probléma nagyon is összetett: kriminológiai, szociológiai, orvosi, pszichológiai és sokoldalú jogi (alkotmányjogi, katonai igazgatási jogi és büntetőjogi) megközelítést igényelt, és valóban indokoltnak látszott a nemzetközi tapasztalatcsere is.

Ez volt az oka tehát a témaválasztásnak, amelyet egyébként nagyra értékelt, és nagyon aktuálisnak tartott a konferencián megjelent magyar vezérkari főnök is.

A Magyar Honvédség Fegyelmi Elemző Osztályának vezetője is hangot adott előadásában annak, hogy a katonai feladatok végrehajtásában meghatározó szerepe van a közös tevékenységet végrehajtó alegységek összekovácsoltságának, a katonák közötti emberi kapcsolatok minőségének és tartalmának. Ezért tartotta szükségesnek, hogy tartósan a figyelem középpontjában álljon a sorállománnyal való bánásmód és a sorkatonák közötti viszony helyzete.

A magyar részről elhangzó vitaindító előadást dr.Mezei László ezredes, a Katonai Főügyészség főosztályvezető-helyettese tartotta „A katonák egymás közötti magatartásának büntetőjogi vonatkozásai” címmel. Történelmi visszatekintés, és aktuális statisztikai adatok ismertetése után azt a megállapítást tette, hogy az elkövetési magatartások lényegében három csoportra oszthatók. Az egyikbe az ún. beavatási, felavatási cselekmények tartoznak., Ezek

egy-egy fegyvernemre, vagy alakulatra jellemző „szertartások”, amelyek talán nem is lennének kifogásolhatók, ha nem fajulnának durvasággá, és nem hoznák lealázó helyzetbe az újonc katonákat. A másik csoportba a törvénytelen fegyelmezés sorolható, amikor is vagy a sorállományú parancsnok, vagy az idősebb katonák közösségének kezdeményezésére az újonc valamilyen fegyelmezetlenségét torolják meg, olykor egészen elképesztő eszközökkel. Végül a harmadik csoportba a motiválatlan gyötrési cselekmények tartoznak, amelyekben elsősorban az ellenszerv és sok alkalommal az ittasság játszik főszerepet. Külön kitért az ún. öreg katonák láthatatlan hatalmára, amely nyilvánvalóan az információs többletből származik. A korábban bevonult katonák ugyanis a sajátos életviszonyokban tájékozottabbak, kiképzettségük magasabb fokú. Figyelemre méltónak tartotta, hogy Magyarországon az 1990-es évek elején a korábbihoz képest nagyobb számban és szélesebb körben váltak ismertté a katonák egymás közötti durvaságában jelentkező és az „öreg” katonák visszaéléseit jelentő esetek. Rámutatott arra az összefüggésre, hogy ebben az időben egyértelműen csökkent a látencia, amely az egyre demokratikusabb légkörnek a hadseregére gyakorolt hatásából következett.

Részletesen kitért a magyar előadás az ilyen cselekmények büntetőjogi megítélésének anomáliáira. Az ún. öreg katona ugyanis nem feljebbvaló, nem előljáró, ezért az előljárói bűncselekményeknek nem lehet alanya. A probléma megoldását a Legfelsőbb Bíróság jogértelmezése jelentette, ugyanis a legfőbb bírói fórum arra a következtetésre jutott, hogy az „öreg katonák” gyötréses cselekményei katonai bűncselekményként, mégpedig szolgálati visszaélésnek minősülnek. A törvény szerint a szolgálati visszaélést az követi el, aki abból a célból, hogy jogtalan hátrányt okozzon, vagy jogtalan előnyt szerezzen, szolgálati hatalmával, vagy helyzetével visszaél. A Legfelsőbb Bíróság állásfoglalásának indoklása arra hivatkozott, hogy a szolgálatuk jelentősebb részét letöltött katonák több tapasztalatra tettek szert, képzetebbek, emiatt fiatalabb társaik előtt tekintéllyel bírnak, és e sajátos szolgálati helyzetük alapján vélik úgy, hogy jogellenes utasításokat adhatnak, amellyel a fiatalabb

katonák nem mernek szembeszegülni. Az előadó hangoztatta, hogy a kétségkívül célszerű jogértelmezés jogelméleti szempontból aggályos, és szükségesnek tartotta, – de lege ferenda - egy sui generis katonai bűncselekmény törvénybe iktatását, az alárendelt megsértése bűncselekményének mintájára összefoglalt bűncselekményként. A javasolt jogalkotási aktus szükségességét azzal is aláhúzta, hogy a szerződéses katonák egyre nagyobb számából szükségképpen következik majd újabb szociológiai kiscsoportok létrejötte, amely feszültségek kialakulásával járhat.

A vitaindító előadás valóban élénk és színvonalas vitát generált.

Az angol főhadbíró egyetértett azzal, hogy „az összezártan élő harcosok egy csoportjának lehetnek saját beavatási módjai, vagy olyan problémakezelési módjai, amelyekkel szemben bizonyos mértékű tolerancia célravezető lehet. Azonban amikor a fegyelmezés és a laktanyai igazságtétel túl messzire megy, a hatóságoknak be kell avatkozniuk. Ha az önkényes viselkedést nem büntetik meg, a morál sérül és a bevonulási kedv csökken”. Hangot adott annak a véleményének, hogy a beavatási rítusok olyan közkeletűek és általánosak, hogy kétséges, vajon meg lehet-e ezeket valaha teljesen szüntetni. Leszögezte azonban, hogy az angol katonai büntetőjogban érvényesül az a követelmény, hogy a bántalmazókat vagy a túlzó beavatási ceremóniák résztvevőit büntetőjogilag felelősségre kell vonni. A Németországban állomásozó brit csapatok mellett szolgáló helyettese esettanulmányokat ismertetett, amelyekből kiderül, hogy a hivatásos katonák körében is élnek a beavatási hagyományok és az ehhez kapcsolódó megalázó, ízléstelen, sértő bántalmazások.

A dán katonai főügyész helyettese elfogadóan beszélt arról, hogy egy demokratikus társadalomban helyénvaló lehet kevésbé tekintélyelvű és vidám közös szabadidős tevékenység is az azonos rendfokozatú katonák, illetve a rendfokozat nélküliek között. Hangsúlyozta azonban, hogy látni kell a határvonalat, az ártalmatlan társas együttlét és az olyan viselkedés között, amikor bizonyos katonák visszaélnék valós vagy vélt helyzetükkel azért, hogy a sorkatonákat lealacsonyító helyzetbe hozzák. Elmondta, hogy a

Dániához tartozó kisebb szigeteken szolgálatot teljesítő kisebb alegységekben gyakoriak a gyermeteg és ízléstelen „keresztelési” rituálék, Grönlandon pedig egy haditengerészeti támaszponton az 1950-es évektől kezdődően léteztek egyre durvább ilyen megnyilvánulások. Úgy vélte, hogy mindezek a tekintélyelvű korokból eredő hagyományok félre értelmezett tiszteletén alapulnak, és végül is az informális rituálék egyenrangúak között nem megengedett hierarchiát hoztak létre. Mindezek miatt 1996-ban a vezérkari főnök megtiltotta az olyan rendezvényeket, amelyek egyrészt hierarchiát létesítettek az egyenrangú állomány tagjai között, másrészt olyan rituálét jelentettek, amelyek során megalázó, sértő módon bántak a fiatal katonákkal. Ennek az utasításnak a megszegése katonai bűncselekmény, mind a résztvevők, mind azon parancsnokok részéről, akik az ilyen rituálékat engedélyezték.

A holland résztvevő – az arhemi főügyész katonai részlegének vezetője – elmondta, hogy amióta a holland fegyveres erőknél megszűnt a sorkötelezettség és csupán önkéntesek és hivatásosok teljesítenek szolgálatot, megnőtt a bűncselekmények száma, és ezen belül figyelemreméltó részt képviselnek a katonák egymással szembeni bűnös magatartása. Hozzátette, hogy mindez előfordul a társadalom más rétegeiben is, elmondta, hogy egyetemista korában maga is részt vett bizonyos rituálékon, de ezek a valamikori tréfás megnyilvánulások nagyon megváltoztak, és szélsőségesek lettek. Ugyanez tapasztalható a fegyveres erőknél is. Problémaként jelezte, hogy egyes parancsnokok igyekeznek eltusolni az ilyen ügyeket, azokat pajkosságnak minősítik, de a felsőbb katonai vezetés és a katonai igazságszolgáltatás szervei fellépnek ez ellen, és nem értenek egyet a „ne teregezzük ki a szennyest” szemlélettel.

A görög légierő katonai bírósága mellett működő katonai ügyészség vezető helyettese elmondta, hogy a vonatkozó szabályzatok határozott előírásokat tartalmaznak arra is, hogy a katonáknak hogyan kell viselkedniük azonos rendfokozatú bajtársaikkal, illetve a fiatalabb katonákkal szemben. A parancsnokok kötelesek ellenőrizni, hogy a korábban bevonult

katonák miként viselkednek az újoncokkal szemben, és nem tűrhetnek meg semmiféle megkülönböztetést a korábban és újonnan bevonult katonák között. Kifejezetten tiltják, hogy az újoncok kiképzését ún. öreg katonák végezzék, az ún. rituális beavatási ceremóniák pedig kihalóban vannak. Természetesen néha előfordulnak még katonák között olyan incidensek, amelyek megalázó bánásmóddal vagy sérüléssel végződnek. Ilyen esetben nem tekinthetnek el a büntető-bírószáki felelősségre vonástól. Amennyiben a visszaélést azonos rendfokozatú katonák ellen követik el, azt a büntető törvénykönyvnek egy külön §-a rendeli büntetni.

A Németországi Szövetségi Főállamügyészség képviselője hangsúlyozta, hogy különösen az általános hadkötelezettség rendszerén alapuló hadseregekben fontos az emberi méltóság szigorú tiszteletben tartása, valamint a fiatalabb katonákkal vagy az alárendeltekkel való megalázó bánásmód fegyelmi vagy büntetőjogi kezelése. Hangsúlyozat, hogy a fiatal katona – az egyenruhás állampolgár – továbbra is rendelkezik az állampolgári alapjogokkal, ezért nem lehet kitenni megalázó bánásmódnak, még a szokásos, és a fegyveres erők hagyományain alapuló részben elfogadott rituálék során sem. Elismerte, hogy az ilyen rituálék némelyike fontos lehet az alakulatok belső egységessége szempontjából, de ha bizonyos határokon túllépnek, ha fizikai vagy lelki sérülést okoznak, büntető vagy fegyelmi eljárásra tartoznak.

Az US ARMY JAG képviselője arra figyelmeztetett, hogy tévedés azt hinni, hogy az ilyen cselekmények, szokások kihalnak a hadkötelezettség megszüntetésével, a hivatásos és szerződéses állomány körében. Ismertette a tengerészgyalogos szolgálatokat frissen megkezdő – tehát ilyen értelemben újonc – katonák sérelmére a közelmúltban idősebb társaik által elkövetett durva beavatási cselekmények miatt indított büntetőeljárást, amely jelentős sajtónyilvánosságra került. (Egyébként még a magyar újságok is írtak erről.)

Az amerikai vendég egy speciális kérdést is felvetett, ugyanis elmondta, hogy az amerikai hadseregben aktuálisan vita folyik arról, hogy a katonai vezetés miként ellenőrizze és

szabályozza a különféle rendfokozatú és ellentétes nemhez tartozó személyek közötti kapcsolatot. A katonai vezetés aggályoskodik amiatt, hogy az ilyen kapcsolatok hatással lehetnek a rendre és a fegyelemre, a kivételezés látszatát kelthetik. Az amerikai hadseregben egyre több nő teljesít szolgálatot, nincs szigorúan korlátozva az sem, hogy milyen szolgálati beosztásba kerülhetnek, és ezek a változó arányok új problémákat vetettek fel. Így például egyre inkább megjelent a katonák közötti helytelen szexuális tartalmú viselkedés, és az ilyen esetek nagy nyilvánosságot kapnak az USA médiájában.

A szlovák katonai főügyész is arról számolt be, hogy náluk is széles skálája ismert (a humorosan hangolt epizódoktól a fizikai incidensekig) a katonák egymás közötti helytelen, vagy bűnös cselekedeteinek. Ezek nagy része a kiképzésmentes időben történik, amikor a katonai alegység életének szervezése és ellenőrzése általában nem hivatásos katonára van bízva. Elmondta, hogy abban bíznak, hogy a szlovák hadsereg hivatásos jellegének erősítésével csökkenni fog az ilyen megnyilvánulások száma. Nagyon fontosnak mondta, hogy a jelenlegi helyzetben a parancsnokok törekedjenek a zaklatások felfedésére, az eljárás megindítására, mert ellenkező esetben megnövekszik nemcsak a tettesek merészsége és a támadások gyakorisága, de a sértettek félelemérzete és tehetetlensége is. Felhívta a figyelmet arra is, hogy amikor a rendszerint sértett, zaklatott újoncok már az idősebb katonák „rendjébe” kerülnek, ők is bekapcsolódnak az akkori újoncok zaklatásába.

Az olasz katonai főügyész is hangsúlyozta, hogy a katonai fegyelem egyik alapkérdése, hogy a katonatársadalomban miként alakul az öreg katonák és a fiatal sorkatonák viszonya, milyen együttélés alakul ki ebben a „zárttságban”, miért és kik lesznek áldozatai és szenvedő alanyai ennek az összezártságnak. Elmondta, hogy számára tanulságos volt, hogy a különböző előadásokban említett esetek, a durvaság különböző példái mennyire analógok, és mennyire hasonlítanak azokhoz, amelyek az olasz katonai közösségekben éppen így előfordulnak. Nyilvánvalónak tartotta, hogy a katonai közösségek is összetételükből és szerkezetükből

adódóan, illetve a katonák együttélésének sajátosságait illetően tulajdonképpen mindenütt hasonlóak, és mindenütt teljesen mások, mint a civil közösségek.

A spanyol katonai főügyész arról adott tájékoztatást, hogy az alárendelt méltóságának, amint általában a személyek sérthetetlenségének, azaz fizikai és erkölcsi épségének megóvása az Alkotmány által védelt érték, és ezen alapvető és sérthetetlen jogokat a katonai jognak is védelmeznie kell. Hangsúlyozta, hogy joggyakorlatuk szerint nem szolgáltathat alapot a felelősségre vonás alóli felmentéshez a cselekmény sértettjének vagy áldozatának beleegyezése, mert nem csak az ő emberi jogairól, fizikai sérthetetlenségéről és emberi méltóságáról van szó, hanem ugyanígy a kiemelkedően fontos katonai fegyelemlről, amelynek védelmével kapcsolatban nem rendelkezhet a sértett. Elmondta, hogy náluk is tisztázandó jogi kérdés az azonos rendfokozatú katonák közötti durvaság kérdése; jelenleg folyik a katonai büntető törvénykönyv módosítása, és új büntető rendelkezés bevezetését tervezik, azokra az esetekre, amikor a megalázó bűncselekmény – amelynek során csorbát szenved az emberi méltóság – azonos rendfokozatú katonák között zajlik.

Dr.Székely György ezredes, a Budapesti Katonai Ügyészség vezetője utolsó hozzászólóként mintegy összegezte a konferencián elhangzottak tanulságait.

Kiemelte, hogy minden katonai jogászt foglalkoztat az a jogi probléma, amiről ez a konferencia szólt. Hangsúlyozta, hogy egyöntetűség volt a résztvevő országokat illetően abban, hogy ilyen vagy olyan módszerrel, de igyekeznek megállapítani a törvényes fegyelmezés és a törvénytelen, visszaélés jellegű fellépés közötti határt. Úgy vélte, hogy ezt a határt általában nem a jogalkotóknak kell megjelölniük, hanem annak felismerése a jogalkalmazókra hárul. Még azt is megállapíthatónak tartotta, hogy az ilyen jellegű normasértések, fegyelemsértések vagy bűncselekmények aránya a különböző országokban nagyjából azonos lehet, az eltérések abból adódhatnak, hogy bizonyos súlyú cselekményeket az egyik országban fegyelemsértésként, a másik országban pedig

bűncselekményként kezelik. Aláhúzta, hogy a legtöbb hozzászólásból érezhetően szinte mindegyik országban igen jelentős lehet e körben a látencia. Végül nagyon fontosnak tartotta annak hangsúlyozását, hogy szinte minden hozzászóló beszélt arról is, hogy államukban a hadsereg tekintélyét és a polgári lakosság előtti becsületét érinti, hogy miként kezelik az ilyen fegyelemsértéseket vagy bűncselekményeket.

Konferenciánk aktív vitában, alapos előadásokkal jól körbejárta a napirendre tűzött témát. Megállapíthattuk, hogy a konferencia résztvevői között egyetértés van abban, hogy az alávetett katonák sérelmére elkövetett bűncselekmények következetes üldözése szükséges, halhattunk példás és következetesen szigorú büntetési gyakorlatról, hallhattuk az ilyen bűncselekmények elkövetési magatartásainak széles skáláját, megismerhettük egymás jogi megoldásait, és aktuális jogalkotási törekvéseit, adtunk egymásnak továbbgondolkodásra feltétlenül inspiráló, esetleg megvalósítható ötleteket.

Kézenfekvő, hogy a katonai büntetőjogászok szemléletének középpontjában a katonai fegyelem megvédésének és az ellene vétők megbüntetésének igénye áll, de sajnálatosan és gyakran méltatlanul háttérbe szorul a sértettek, az áldozatok jogainak védelme. A tárgyalt kérdéskörhöz kapcsolódó témát javasoltunk tehát a következő konferencia napirendjére.

„A bűncselekmények, illetve a katonai szolgálat során bekövetkezett más rendkívüli események sértetteinek és áldozatainak védelme, jogaik érvényesítésének elősegítése a katonai büntetőeljárásban, illetve a honvédelmi igazgatási eljárásokban” cím lehetőséget kínál a kérdéskör teljes komplexitásában való meg tárgyalására: viktimológiai megközelítésben feltárhatjuk az áldozattá válás okait a katonai szolgálat körében; megbeszélhetjük a vonatkozó büntetőeljárási kérdéseket, különösen a sértett képviselőnek és a sértett tanú védelmének problémáit; a honvédelmi igazgatást illetően pedig a károsító eseményeknek a szolgálattal való összefüggését megítélő eljárások és a kártérítési eljárások főbb kérdéseit, a kivizsgálás (panaszjog, képviselő) és a

biztosítás főbb kérdéseit; és szót válthatunk a katonák (elsősorban a sorozott katonák) érdekképviselőjének problémáiról is.

Az ilyen célkitűzéssel 1999. júniusában rendezett 4. konferenciánkon már 25 ország vett részt (ez alkalommal először mind az 5 lakott földrészről!). (Ausztrália, Ausztria, Azerbajdzsán, Bulgária, Egyesült Arab Emírátsok, Dánia, Franciaország, Görögország, Hollandia, Kanada, Kína, Lengyelország, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc, Szlovákia, Thaiföld, Törökország, USA, Zimbabwe, Zöldfoki Köztársaság)

Korábbi elhatározásunknak megfelelően tehát e konferencián a bűncselekmények, illetve a katonai rendkívüli események sértetteinek és áldozatainak védelmével, jogérvényesítésük helyzetével, problémáival összefüggő kérdéseket vitattuk meg.

Nagyon szerencsésnek bizonyult, hogy a plenáris ülés előadóinak nyerhettük meg a téma olyan kiváló ismerőit, mint dr. prof. Korinek László akadémikus, dr. Fehér Lenke egyetemi tanár, és dr. Polt Péter helyettes obudsmán.

Korinek professzor nagyívű „A viktimológia útja az áldozatvédelemig” című előadásában történelmi áttekintést adott a kriminológiai gondolkodás fejlődéséről, amelynek során „a kriminológiai gondolkodás az elvetemült tettestől megérkezett a szánni való sértettig”. A viktimológiai indíttatású áldozatvédelem gyökereit keresve visszatért viktimológia kialakulásának történetére, majd az áldozatvédelem kapcsán felvetette azt a kérdést, hogy napjainkban azt kapja-e az igazságszolgáltatástól az állampolgár, amit szeretne, azaz képes-e az igazságszolgáltatás arra, hogy a társadalmi igényeknek ilyen értelemben megfeleljen.

Előadása során részletesen ismertette az 1995-ös Lisszaboni Fórumon az áldozatok védelme érdekében elfogadott ajánlásokat. Ebből kiemelte a sértett információszerzési, tájékoztatói jogának

fontosságát, a sértett információ nyújtási jogának biztosítását: hogy lehetőséget kapjon véleményének kifejtésére; a jogi tanácsadás biztosításának kérdéseire, a sértett személyi védelmének problémáira, és a kártérítési lehetőségek minél szélesebbkörű biztosítására.

Előadása végén a hallgatók figyelmébe ajánlotta, hogy az áldozatvédelmi gondoltnak a jogrendszerbe való beillesztése biztosan több nyereséget hoz, humánusabb, az emberek számára jobban elfogadható igazságszolgáltatást eredményez.

Fehér Lenke egyetemi tanár, kriminológus rámutatott arra, hogy a társadalmi élet mindenapjait át-meg átszövi az egyén, a mikro- és makroközösség egymáshoz való viszonya, kölcsönös egymásra hatása. Ezek a viszonyok sokszor konfliktusokkal terhelték, érdekek és értékek konfrontálódnak, tradíció és modernizáció, múlt és jelen ütközik, és okozhat válságot. Bizonyos közösségekben nő a kiszolgáltatottság, az alárendeltség, csökken a kontrol, sérülhet az egyén önrendelkezési joga, autonómiája, emberi méltósága, sőt élete és testi épsége is. E jogok sérelme a közösség zártságának és a közösségen belül uralkodó normáknak a függvényében különböző lehet. Az emberi, alkotmányos jogok sérelme kifejeződik olyan cselekményekben, amelyek valamely bűncselekmény törvényi tényállását is kimerítik. Ezért az áldozattá válás megelőzése szempontjából rendkívül fontos a társadalom zárt közösségeinek az ellenőrzés. Jogi és e. A zárt közösségekről szólva külön, hangsúlyosan szólt a katonai szervezetekről, mint speciális, szigorú szabályokat követő, hierarchikus függelmi rendszerben működő szervezetekről, amelyeknek tagjai korábbi, civil életvezetésüktől és szokásaiktól jelentősen eltérő közösségi élet részeseivé válnak. Márpedig a korábbi kötetlen, laza, szigorú fegyelmet nélkülöző életmódból egy zárt – pontosságot, fegyelmet, önuralmat kívánó – közösségbe beilleszkedni nem könnyű feladat. A korábbi korlátlan szabadság, a megkívánt fegyelem és a szolgálati kötelezettség miatt erőteljes beavatkozást szenved el. Ahol pedig fegyelmelés, „regulázás” van, ott túlkapasok is előfordulhatnak.

Polt Péter az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese is azt emelte ki, hogy a katonai bűncselekmények és a rendkívüli események kapcsán leginkább az élethez és az emberi méltósághoz való jog, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog, illetve a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez fűződő jog érintettsége merül fel. Ezekhez kapcsolódva nyomatékkal hangsúlyozta az általános értelemben vett tisztességes eljáráshoz való jogot, amely túlmutat az eljárási szabályok szigorú betartásán, mert a jogállamiság alkotmányos elvéből fakadó jogbiztonság követelményének is meg kell felelnie. Hangsúlyozta végül az ilyen ügyekkel kapcsolatos eljárásoknál a panaszhoz való jog, a jogorvoslathoz való jog érvényesülésének fontosságát.

A kriminológiai, viktimológiai ihletésű előadásokat jól egészítette ki dr. Nagy Ervin orvos alezredes, igazságügyi orvosszakértő „A katonai rendkívüli események megítélése igazságügyi elmeorvosi szempontból” című előadása. Mondanivalóját elsősorban az akkor még létező sorkatonai szolgálatot teljesítőkre vonatkoztatta, de utalt arra, hogy az ember minden új életszakaszában végülis újonc, ezért megállapításai a nem sorkatonai szolgálatot teljesítő katonákra is vonatkozhatnak. Az új élethelyzetben az ember az addigi reakcióihoz képest új lélektani struktúrát alakíthat ki magában, és más viselkedési minták szerint reagálhat. Az izgalmi állapottal reagálók könnyebben követnek el normasértéseket, a gátolt állapotba kerülők pedig szinte kijelölt alanyai a környezetük részéről jelentkező agresszióknak, ami ellen eszköztelenségük miatt védekezni sem tudnak. Az újonc első pillanattól kezdve biztos lehet abban, hogy a hatalmi hierarchia legalján helyezkedik el, rengeteg a kötelessége, amelyekről konkrét ismeretei természetesen alig vannak, joga pedig ekkor még úgy látszik, hogy semmihez sincsen. Az idegen környezetben bizonytalanul érzi magát, hiszen nem ismeri a szabályokat, a szokásokat, a saját lehetőségeit.

Az elméleti megalapozás után sorra kerülő magyar előadás „A bűncselekmények sértetteinek eljárásjogi pozíciója és jogaik védelme a magyar katonai büntetőeljárásban” címen hangzott el.

A magyar büntetőeljárás vonatkozó részeinek a történeti változásokkal együtt való bemutatását követően az előadó kiemelte, hogy Magyarországon, ahol a hadsereg tényleges katonai állományába – akkor még – hadkötelezettség alapján sorkatonai szolgálatot teljesítők is tartoztak, a honvédelemről szóló törvény a katona alapvető jogai között sorolta fel, hogy a katona jogosult „jogainak és méltányos érdekeinek védelmére”. Külön említésre került, hogy a Szolgálati Szabályzat alapján jogainak védelme érdekében a katona bármely ügyben fordulhat előljáróin kívül a katonai szervezetnél működő képviseleti szervhez is, illetve, hogy a szabályzat a katonának megengedi, hogy kérelemmel vagy panasszal éljen a fegyveres erőknél előforduló, érdeksérelmet okozó tény, körülmény, magatartás, működési rendellenesség vagy mulasztás esetén, sőt a szabályzat azt is megengedi, hogy a katonai szolgálati út betartása nélkül fordulhat beadvánnyal a miniszterhez, az országgyűlési biztoshoz, illetve a katonai ügyészséghez.

Itt volt szükséges azt is megemlíteni, hogy a magyar büntető törvénykönyv „előjárói hatalommal visszaélés” miatt büntetni rendeli azt a katonát, aki előjárói hatalmával visszaélve alárendeltjét panaszjogának gyakorlásában korlátozza, illetve „előjárói intézkedés elmulasztása” miatt azt is büntetéssel fenyegeti, aki előjárói kötelességét megszegve az alárendel bűncselekménye miatti felelősségre vonásra a szükséges intézkedést elmulasztja. Mindezek a jogi szabályozottság oldaláról biztosítják azt, hogy a jogsérelmet elszenvedett katona jogorvoslatért folyamodhasson, illetve azt, hogy a katona, mint bűncselekmény sértettje büntető feljelentést tehesen.

A magyar bevezető előadásnak a büntetőeljárás rendelkezéseket ismertető részét itt most nem részletezném, csupán azt említeném meg, hogy nagy érdeklődést váltott ki a Be. katonai büntetőeljárásról szóló fejezetében szereplő azon rendelkezés, hogy „A sorkatonai szolgálatot teljesítő tanú különösen indokolt esetben kérheti más szolgálati helyre történő vezénylését vagy áthelyezését.

A kérelemről a vádirat benyújtásáig a katonai ügyész, azt követően a bíróság határoz.”

A tudományos alapvetések és a bevezető előadás után élénk érdeklődés mutatkozott, a vitában 13 hozzászólás hangzott el.

Teljes egyetértés volt abban, hogy a katonai bűncselekmények és a katonai rendkívüli események áldozatai vagy sértettei fokozott figyelmet és védelmet igényelhetnek, jogaik biztosítása a katonai büntetőeljárásban és a katonai igazgatásban tevékenykedőknek elemi kötelessége. Abban is egyetértettünk, hogy a katonai parancsnokokkal, egészségügyi szolgálatokkal együttműködve törekedni kell az áldozattá válás lehetséges megelőzésére, a bekövetkezett károsító, sértő eseményekkel kapcsolatban pedig elengedhetetlen a törvényes eljárások lefolytatása.

Némi polémia alakult ki a tekintetben, hogy a sértettnek az eljárás indításához fűződő jogai szempontjából vajon a legalitásra vagy az oportunitásra épülő jog kedvezőbb-e. A többség egyetértett abban, hogy a legalitást követő büntetőeljárási felfogás ad inkább teret a sértetti szempontok érvényesítésének, de sok körülmény – elsősorban a bűncselekmények számának növekedése, a nyomozó hatóságok, ügyészségek és bíróságok túlterheltsége – praktikusán indokolhatja az oportunitás térnyerését. Abban mindenesetre egyetértés volt, hogy igen nagy a jogalkalmazók felelőssége abból a szempontból, hogy miként élnek diszkrécionális lehetőségeikkel, el tudják-e kerülni azt, hogy a bűncselekmény sértettje a jogi eljárás sértettje is legyen, s különös felelősséget jelent ez a katonai büntetőeljárásban, az állampolgári jogaikban, mozgásszabadságukban korlátozott és sok más szempontból is sajátos, esetenként hátrányos helyzetben lévő katona sértettek esetében.

Helyeslésre talált az a megállapítás, hogy demokratikus országban a jogalkotónak nem lehet más célja, s a jogalkalmazónak sem lehet más törekvése, minthogy olyan jogi környezetet teremtsen, s olyan jogérvényesítési lehetőségeket biztosítson, amelyben evidencia a polgár alapvető jogainak tisztelete, biztosítása, a

jogaikban megsértettek védelme és segítése. Különös hangsúlyt kap mindez katona életviszonyok között, ugyanis nem lehet vitás, hogy az állam, amely önvédelme céljából hadsereget tart fenn (különösen, ha ez kötelező szolgálaton alapul) különös felelősséggel tartozik a sokszor „egyenruhás állampolgárként” emlegetett katona jogainak védelméért. Fokozottan igaz ez a bűncselekmény, kivált a katonai bűncselekmény, az előljáró vagy a katonatárs által elkövetett bűncselekmény sértettje esetében.

A konferencia befejezése előtt döntöttünk a következő konferencia témájáról. Úgy gondoltuk, hogy a demokratikus jogokért küzdők segítségére siető, az ENSZ-akciókban, a PFP-tevékenységben, s hasonló konfliktuskezelő nemzetközi tevékenységben résztvevő katonákra vonatkozó speciális jogi normák, (nemzetközi jogi, büntetőjogi, büntető eljárásjogi szabályok) alkalmazásának tapasztalatai megértek egy alapos tárgyalásra.

Az 5. Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferenciát 2001-ben rendeztük „Az ENSZ akciókban és más konfliktuskezelő nemzetközi tevékenységben részt vevő katonákra vonatkozó speciális jogi normák alkalmazásának tapasztalatai” címmel. Ezen a konferencián 23 ország – USA, Anglia, Angola, Ausztria, Brazília, Bulgária, Dánia, Dél-Korea, Finnország, Görögország, Hollandia, Izrael, Kazah Köztársaság, Kína, Kolumbia, Lengyelország, Olaszország, Románia, Spanyolország, Svájc, Szlovákia, Szlovénia, és Zöldfoki Köztársaság - képviseltette magát, további 14 ország – Albánia, Ausztrália, Azerbajdzsán, Csehország, Franciaország, Írország, Szerbia, Kanada, Németország, Norvégia, Portugália, Thaiföld és Új-Zéland - vezető katonai jogászai pedig levélben

üdvözölték a konferenciát és fejezték ki érdeklődésüket a tárgyalt téma iránt.

Az előző konferencia óta eltelt két év történései, nemzetközi eseményei további indokokat adtak ahhoz, hogy ezt a témát tárgyaljuk meg. Ilyen értelemben nyilatkozott köszöntőjében a Magyar Honvédség parancsnoka, Fodor Lajos vezérezredes is, aki szólt arról, hogy az átalakulóban lévő magyar haderőnek nagy szüksége van e tárgyban is a külföldi tapasztalatokra. Minthogy a magyar honvédség több külföldi misszióban vállal szerepet, érzékelik, hogy a több nemzetiségű erők közötti együttműködésben, de a fogadó ország polgáraival vagy hatóságaival való kapcsolatokban is adódnak napi problémák, amelyek általában a megfelelő ismeretek hiánya miatt nem oldódnak meg gyorsan.

Baraczka Róbertné helyettes államtitkár, az Igazságügyi Minisztérium kabinetfőnöke a békefenntartó tevékenységben egyre fokozódó magyar részvétel által megkívánt jogalkotási eseményekről adott tájékoztatást, külön hangsúllyal a Btk. és a Be. megfelelő módosításáról, mert hogy mindenekelőtt rendezni kellett mind a szövetséges haderők, vagy békefenntartó erők katonájának a magyar katonával egyenrangú védelmét, mind pedig a szövetséges haderővel vagy békefenntartó erővel együtt tevékenykedő magyar katonának a szolgálati rendet és függelmi viszonyokat, valamint a harcképességet veszélyeztető bűncselekményeinek a kérdését.

Dr. Bali József honvédelmi minisztériumi közigazgatási helyettes államtitkár „A magyar honvédség szerepvállalása a béketeremtő, békefenntartó tevékenységben” című előadásával áttekintést adott a magyar honvédség, illetve jogelődje részvételéről a modern béketámogató műveletekben és a nemzetközi katonai missziókban.

(Itt meg kell említenem azt, hogy Bali úr előadása később némi diplomáciai bonyodalmakat okozott. Szólt ugyanis arról, hogy „az osztrák-magyar monarchia katonái ott voltak 1900-ban a pekingi Boxer-lázadás leverése céljából létrehozott több nemzetiségű haderőben. Ez az első modern béketámogató műveletnek számító manőver az akkori nagyhatalmak részvételével zajlott, egy amerikai

tábornok irányítása mellett.” A konferencián résztvevő kínai küldöttek hazaérkezése után levelet intézett a katonai főügyészhez, a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg katonai főügyésze, amiben sérelmezte, hogy Boxer-lázadásnak nevezte a magyar előadó a kínai nép felkelését, illetve, hogy béketámogató műveletnek nevezte a felkelés külföldi erőkkel történő leverését. A Külügyminisztériummal egyeztetett – részben tolmácsolási félreértésekre hivatkozó – diplomatikus válaszlevéllel sikerült a további bonyodalmakat elhárítani.)

A helyettes államtitkár előadásában részletes tájékoztatást kaptunk a közös katonai szervezetekben (több nemzetiségű kötelékekben) való magyar részvételről, különös hangsúllyal a délszláv válság békés rendezését szolgáló IFOR/SFOR tevékenységben, illetve a koszovói békefenntartásban résztvevő nemzetközi erők (KFOR) tevékenységében való részvételünkről, továbbá a magyar részvétel jogi szabályozóiról. Ez utóbbiakról részletesebben szolt dr. Gerelyes István külügyminisztériumi főosztályvezető „A békefenntartó tevékenység nemzetközi jogi hátterének megítélése a XXI. században” című előadásában.

Ezek után két fő kérdéskör bevezető előadásaira került sor: Mátyus ezredes a HM nemzetközi jogi irodájának vezetője „A katonai jogi együttműködés nemzetközi jogi alapjai” címmel, majd Venczl alezredes katonai főügyészségi ügyész „A nemzetközi katonai büntetőjogi együttműködés gyakorlati problémái” címmel tartott előadást.

Dr. Mátyus Ferenc ezredes előadása elsősorban azt a kérdést exponálta, hogy milyen lehetőségek vannak a külföldi missziókban elkövetett bűncselekmények helyszíni kivizsgálására, ennek kapcsán felvetette a kontingens parancsnokok nyomozati jogosultságának hiányát, fegyelmi joghatóságának korlátozottságát, a katonai ügyészi eljárás nehézségeit. Szolt azonban arról is, hogy folyamatban van több szabály változtatási előkészület. Egyre hatékonyabb a kontingensen belül működő jogi tanácsadók tevékenysége, illetve, hogy a legfőbb ügyész már rendelkezett arról, hogy a katonai

főügyésznek dolgozza ki egy mobil katonai ügyészi csoport létrehozásának feltételeit.

Dr. Venczl László alezredes előadásának központjában az a kérdés állt, hogy milyen eljárási szabályok megtartásával lehet hazai bíróság előtt felhasználható, a külföldön beszerzett bizonyíték, milyen szerepe lehet a több nemzetiségű erőknél a katonai rendőrségnek, milyen lehetőségek vannak az együttműködő országok, illetve a fogadó országok hatóságai közötti jogsegélyre.

Az élénk vitában mindenki egyetértett abban, hogy a nemzetközi konfliktuskezelő tevékenységben részt vevő katonák fegyelmi vétségei elbírálásnak kizárólag a nemzeti parancsnok hatáskörében kell maradnia, ugyanígy nemzeti hatáskörben kell maradnia a más nemzet katonáját nem érintő bűncselekményeknek, a több nemzet katonái által együtt elkövetett bűncselekményeknél viszont az együttes kivizsgálás (nyomozás) indokolt, erre vonatkozó megegyezés, megállapodás vagy a megelőzés alapján. A brazil katonai főügyész azt vetette fel, hogy a békefenntartó haderő Alapító Okiratának kellene tartalmaznia a joghatósági kérdéseket. A bolgár résztvevő is azt a véleményét hangoztatta, hogy szükséges lenne az ilyen bűncselekmények nyomozására speciális szabályozást kialakítani. Az olasz katonai főügyész a saját belső katonai büntetőjogi rendelkezéseik módosításának szükségességét is megemlítette, de állást foglalt amellett, hogy a közös katonai feladatok esetére a büntetőjogi rendelkezések egységesítésére lenne szükség. Ezzel a többség egyetértett – bár a dán katonai főügyész-helyettes bizonyos fenntartásokat hangoztatott – az angol főhadbíró pedig egyenesen követelményként fogalmazta meg az egységes büntető kódex megalkotását, amelyben legalábbis a minden résztvevő államban ismert és hasonló módon pönalizált cselekményekkel kapcsolatban az alapvető eljárásjogi szabályokat, így különösen a nyomozási feladatokkal megbízandó közös katonai rendőrségre vonatkozó szabályokat kellene egységesíteni.

Az olasz semmitőszék mellett működő katonai főügyész szintén a jogi kompatibilitás hiányát említve az angol vendéggel egyetértve egységes szabályzat létrehozását sürgette.

Egyedül a holland küldött tudott beszámolni arról, hogy országa – ahol egyébként nincs katonai ügyészség – mindegyik helyszínre telepített katonai ügyészt, illetve helyettes katonai ügyésznek nevezett katonai rendőrt. A többi résztvevő egyetértett abban, hogy szükséges lenne – és csak a résztvevő államok elhatározásának múlik – katonai ügyész részvétele legalább a nagyobb nemzeti kontingenseknél.

Végül többen hangoztatták, hogy a külföldön elkövetett bűncselekmények kivizsgálásánál sem szorulhat háttérbe az állampolgári jogok védelme, így a büntetőeljárásban való védekezés lehetőségének biztosítása sem, de mindenki tisztában volt ennek nehézségeivel.

A megbeszélések eredményeként a konferencia résztvevői – a dán és a holland küldött tartózkodása mellett – Ajánlást² fogadtak el, amelyben nemzeti hatóságaik figyelmét hívják fel a szóban forgó tevékenységet, együttműködést zavaró problémákra, illetve azok megoldására tesznek javaslatokat. Ennek első pontja szerint:

1. A békefenntartó katonai műveletek tervezése során a küldő államok katonai büntető – és fegyelmi jogi rendelkezéseit előzetesen egyeztetni szükséges.

2. A fegyveres erők jogállásáról rendelkező egyezményekben szükséges rendelkezni a joghatóság megosztásáról, és a jogállási egyezményben nem szabályozott esetekben a katonai bűncselekményeket is érintő viszonyosságról.

3. A helyszínen eljáró nemzeti bűnüldöző hatóságok részére soron kívüli értesítési kötelezettséget szükséges előírni a joghatósága alá nem tartozó esetek körében. E minimum szabályozás mellett megfontolás tárgyává kell tenni az állandó készenléti ügyeletet tartó közös bűnüldöző hatóság felállítását, amelynek nyomozati eljárást nem kötik a párhuzamos joghatósági szabályok.

4. A küldő államoknak szükséges megállapodniuk a bizonyítékok felderítése és összegyűjtése körében azon elégséges

² Az 5. Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Katonai Konferencia Ajánlásai. Kriminálexpo '2001 5. Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferencia 99-100. oldal

szabályokban, amelyek megtartása mellett az ekként beszerzett bizonyítékok bármely bíróság előtt felhasználhatók.

5. Szükséges megvizsgálni, hogy a nemzetközi szerződések mely típusa, illetve a huzamosabb ideje alkalmazott jogállási egyezmények mely rendelkezései képezhetik alapját az ENSZ vagy a regionális nemzetközi szervezetek által folytatott békefenntartás során alkalmazandó nemzetközi katonai büntetőjogi kódex megalkotásának.

A 2003. június 14-18. között tartott 6. konferenciánk témája – „A katonai parancsnok szerepe a katona által elkövetett bűncselekmény miatti eljárásban” – is nagy érdeklődést váltott ki, hiszen 27 országból (Albánia, Ausztria, Ausztrália, Belgium, Brazília, Bulgária, Dánia, Dél-Korea, Egyesült Arab Emírátságok, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Kanada, Lengyelország, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Olaszország, Románia, Svájc, Szlovákia, Szlovénia, Törökország, Ukrajna, és USA) érkezett vezető katonai jogászok vitatták meg a téma kapcsán felmerülő kérdéseket.

E téma sokoldalú megtárgyalása során azt kívántuk tisztázni, hogy a különböző országokban érvényesül-e még az az elv, hogy „az büntet, aki parancsol”, illetve miként érvényesül az az elv, hogy a bűncselekményt bíróságnak kell megítélnie. Választ keresünk arra, hogy a parancsnok rendelkezhet-e befolyással arra, hogy indulhat-e büntetőeljárás; lehet-e szerepe (közvetlenül vagy valamely katonai szervezet, pl. katonai rendőrség révén) a nyomozásban; lehet-e beleszólása a vádemelésbe; gyakorolhatja-e a bíróság összehívásának jogát; hatalmába tarthat-e a bíróság ítéletének megerősítése; van-e szerepe a büntetés végrehajtásában.

Azt is áttekintettük, hogy a különböző országokban a katonák bűncselekményeit illetően van-e lehetősége az diverziónak, a bűncselekménynek a bírói útról való elterelésének, a katonai bűncselekmény fegyelmi úton való, vagy ügyészi elbírálásának.

Igazán érdekes és hasznos volt összevetni az angolszász jog, az európai kontinentális jog (ezen belül az egymástól jórészt megkülönböztethető kelet-európai, skandináv, francia vagy német gyökerű jog) megoldásait a parancsnoki rendelkezési jog és a büntető hatalom kérdéseiben.

A konferencia nyitó előadásában dr.Pap János ezredes a szegedi katonai ügyészség vezetője adott részletes tájékoztatást a magyarországi jogi megoldásokról, illetve azok jogtörténeti előzményeiről.

Áttekintette az un. parancsnoki kívánat jogszabályi rendezését, a bűncselekmények fegyelmi úton való elbírálása jogszabályi lehetőségeinek változásait, a parancsnoki nyomozás, és annak katonai ügyészi felügyelete szabályait, és a katonai büntetés-végrehajtásra vonatkozó rendelkezéseket.

Részletesen beszélt arról, hogy 1993-ban milyen indokkal módosították akként a büntető jogszabályokat, hogy eltörölték a parancsnoki kívánatot, illetve azt a lehetőséget, hogy a katonai parancsnok bűncselekményt bírálhasson el fegyelmi hatáskörében. Elmondta, hogy e törvénymódosítás indokaként azt hozták fel, hogy az eltörölt jogi lehetőségek sértik a törvény előtt egyenlőség elvét, illetve azt az alkotmányos kitétel, hogy az igazságszolgáltatást csak a bíróságok gyakorolják. Szólt azonban arról is, hogy az illetékes parancsnok bűncselekményt elbíráló jogkörének szükségességét, szemben az előző véleményekkel többen azzal magyarázták, hogy az enyhébb súlyú és megítélésű bűncselekmények alsó, valamint a súlyos fegyelemsértések felső határa a katonai rendre és fegyelemre gyakorolt hatásuk vonatkozásában összemosódik, ezért a katonai érdekek és a büntetőjogi követelmények kölcsönös összhangja azt kívánja, hogy a kisebb súlyú bűncselekményt elkövető katona felelősségre vonása gyorsan, mielőbb megtörténjen, s így a szolgálati rend helyreálljon. A kiszabott fenyítés végrehajtásával az elkövető egyéni nevelése és az általános megelőzés érdekei is hatékonyabban érvényesülnek. A hosszadalmasabb bírósági eljárás során mindezek nehezebben biztosíthatók. Megalapozottabb megközelítés volt az, amelyet a legtöbb katonai jogász vallott, hogy ugyanis meg kellett

volna hagyni a katonai vétségek parancsnoki fegyelmi jogkörben történő elbírálási lehetőségét, azzal azonban, hogy annak megengedhetőségéről csak a katonai bíróság vagy a katonai ügyész dönthessen, de a terheltnek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a fegyelemi hatáskörbe utaló határozat ellen panasszal élhessen, s ilyen esetben kötelező legyen az ügy katonai bírósági megítélése.

Arról is tájékoztatást adott, hogy a fentebb vázolt jogszabályváltozások ellenére a katonai parancsnok továbbra is nyomozó hatóság maradt, és az alakulata állományába tartozó katona által megvalósított katonai vétség esetén a nyomozásokat lefolytathatja, de ügydöntő határozatot nem hozhat, hanem annak érdekében az iratokat a katonai ügyészhez kell felterjesztenie.

Mondandóját azzal összegezte, hogy abban az időben tehát Magyarországon a katonák által elkövetett minden bűncselekményt bíróságnak kell megítélnie, ez alól egyetlen kivétel lehetséges, ha ugyanis a katonai ügyész megrovást alkalmaz, mert a bűncselekmény társadalomra veszélyességét olyan csekély fokúnak ítéli, hogy a törvény szerinti legenyhébb büntetés kiszabását is szükségtelennek tartja. A katonai parancsnoknak tehát az idő szerint nem volt befolyása az eljárások megindítására, és nem szólhatott bele az ügy érdemi elbírálásába (vádemelésbe vagy eljárás megszüntetésébe), a bírósági eljárás minden részéből ki volt zárva, fegyelmi hatáskörében bűncselekményt nem bírálhatott el, azaz semmilyen érdemi feladata nem volt – a katonai vétségek miatt ügyész felügyelettel végzett nyomozáson kívül – a katonák által elkövetett bűncselekmények miatti eljárásban.

Jelezte azonban, hogy a nagyon közeli jövőben új büntetőeljárási törvény lép hatályba, amely már lehetőséget fog adni a katonai vétségnek parancsnoki fenyítő jogkörben való elbírálására, de kizárólag csak katonai ügyész döntése alapján. A parancsnok által hozott fegyelmi határozatok ellen benyújtott panaszokat pedig a bíróság katonai tanácsai fogják elbírálni.

A résztvevők mindegyikének érdeklődését felkeltette a várható magyar megoldás, ugyanis szinte mindenhol kíváncsúnak tartanak más-más megközelítésből a parancsnoki szerep

megváltoztatását. Egyébként az angolszász országokon kívül Dániában a legjelentősebb a katonai parancsnok szerepe, hiszen kvázi bírói tevékenységet folytat, katonai bűncselekmény miatt megrovást, pénzbüntetést, vagy 30-ig terjedő szabadságvesztést alkalmazhat. Ennek indokaként azt hozták fel, hogy csak így érvényesülhetnek az ügyek elbírálásánál a sajátos katonai szempontok, mert lévén, hogy nincsenek katonai bíróságok, sok gondot okoz, hogy a civil bíróságnak nincs katonai szakismerete, és nem ismerik a katonai szolgálati és életkörülményeket sem. Ezen kívül Görögországban és Törökországban van hasonlóan jelentős hatalma a bűnügyeket illetően a katonai parancsnoknak. Görögországban csupán a laktanyán belül elkövetett bűncselekmények esetében: ekkor elrendelheti ugyan a nyomozást, de az annak lefolytatására kijelölt vizsgáló tiszt tevékenységét már a katonai ügyész felügyeli és az érdemi döntést is ő hozza meg. Törökországban a parancsnok rendeli el és végezteti el a nyomozást, majd az iratokat az előjáró parancsnok jogi tanácsadójához küldi meg, aki dönt arról, hogy a katonai vagy a fegyelemi bíróság ügyészéhez továbbítja-e az iratokat. Erre a döntésre tiszt esetén kizárólag magasabb parancsnok jogosult. A parancsnoki nyomozati hatáskör azonban annyiban korlátozott, hogyha a bűncselekmény halált vagy súlyos sérülést okozott, a nyomozást a katonai ügyésznek kell átvennie.

A másik véglet Olaszország, ahol a katonai parancsnoknak semmilyen szerepet nem adtak a katonák bűncselekményének elbírálásában; illetve Svájc, ahol a katonai parancsnokoknak nincs felhatalmazásuk bűnügyek elbírálására. A volt szocialista országokból érkezett küldöttek is arról számoltak be, hogy mindenütt megszüntették a parancsnoki kívánatot, mint a katonai bűncselekmény miatti büntetőeljárás feltételét.

Konferenciánk rendszeres vendége a Rant brit főhadbíró, betegsége miatt nem tudott jelen lenni, de elküldte tájékoztatásul „A Findley-ügy hatása a brit katonai jogra”³ című előadását. Ebből

³ Kézirat

kiderült, hogy a brit katonai büntető igazságszolgáltatás az illetékes katonai parancsnok fegyelmi és büntető hatalmára épült, és ez azt jelentette, hogy a kisebb súlyú katonai és köztörvényi bűncselekmények ezredparancsnoki hatáskörben, fegyelmi is elbírálnak voltak, de a parancsnok ilyen esetekben is dönthetett a katonai bíróság összehívásáról. Ez a parancsnoki hatáskör (convening authority, azaz összehívó hatáskör) meglehetősen bonyolult, de igen jelentős jogosultságokkal járó intézmény volt. Magában foglalta a bírák kijelölésének, a védő kijelölésének, a vád tartalmi megváltoztatásának, valamint a bírói ítélet jóváhagyásának és a büntetés végrehajtása felügyeletének jogát. Mindezt a hagyományos jogi konstrukciót már 1991-ben, a hivatalának elfoglalásakor a védelmi minisztériumhoz intézett memorandumában kifogásolta a főhadbíró, és javasolta, hogy az összehívó hatáskört gyakorló előjáró, továbbiakban ne rendelkezzen a bírák kijelölésének és a vád bármely tartalma megváltoztatása jogával. Ez az elképzelés jelentős ellenállásba ütközött a katonai vezetés körében, akik a hadbírósgot a parancsnoki hatalom meghosszabbított karjának tekintették. Végül a törvényhozás 1997-ben akceptálta a felvetéseket, és megszüntette a katonai parancsnok hadbírósgot összehívó jogkörét. Ezek után a parancsnoki hatalom abban merül ki, hogy az illetékes parancsnok eldöntheti, hogy általános, teljes hatáskörű bíróság, vagy fegyelmi hatáskörű bíróság tárgyalja a vádlott ügyét. Így az illetékes parancsnok a hozzáérkezett feljelentés adatai alapján az ügyet vagy átadja a katonai bíróságnak, vagy felterjeszti azt felettes parancsnokához. Utóbbi ismét dönthet a katonai bírósághoz való áttételről, vagy visszaküldi azt az illetékes parancsnokhoz a fegyelmi eljárás lefolytatása végett.

Az angol törvény megalkotásának késedelmessége mellett külön szépséghibája volt az, hogy ezt két hónappal megelőzte az Európai Bíróság ítélete, amely kimondta, hogy az illetékes parancsnok hadbírósgot összehívó jogköre azt a benyomást kelti, hogy a katonai bíróság nem független és az is megállapítható, hogy a parancsnok összehívó jogkörénél fogva a hadbírósgot bármikor fel is oszlathatta volna, és ilyen körülmények alapján a vádlott független

és pártatlan bírósági eljáráshoz fűződő jogai érvényesüléséhez jelentős kétségek fűződnek.

A főhadbíró összegezésésként arra hívta fel a figyelmet, hogy mindannyiunknak kötelessége rendszeresen figyelemmel kísérni az igazságszolgáltatás törvényességére ható külső változásokat, szükség esetén szorgalmazni kell szükséges változtatásokat, nehogy kívülről jövő kényszerek alakítsák át a struktúrát.

(Minthogy e dolgozat a konferencia sorozatunk történetéről is szól, ahhoz tartozóként kell itt megemlékeznünk arról, hogy a konferencia hangulatát beárnyékolta, hogy ott és akkor kaptuk a hírt James W. Rant királyi tanácsos, az Egyesült Királyság Fegyveres Erői Katonai Jogi Szolgálatának főnöke, főhadbíró haláláról.)

Az USA-ban a katonai bíróságokra vonatkozó elnöki rendelet (Manual for Courts-Martial) lehetőséget ad a parancsnoknak arra, hogy bármely katonai bűncselekményt elbíráljon, ha a fegyelem fenntartása érdekében ez az eljárás szükséges és elégséges. Ugyanakkor ha a parancsnok e jogával nem él, és átadja az ügyet a katonai igazságszolgáltatásnak, az ügy végkimenetelére más semmilyen ráhatása nem lehet.

Széles skáláját ismerhettük meg a katonák bűncselekményei nyomozására feljogosított szerveknek. Így Görögországban a laktanyán kívüli bűncselekmény miatti nyomozás a katonai rendőrség feladata, ha azonban a katona polgári személlyel együtt követ el bűncselekményt, az emiatti nyomozást a rendőrség folytatja le. A nyomozás felügyeletére a katonai ügyész - az utóbbi esetben a polgári ügyésszel együttműködve – jogosult. Hollandiában a Királyi Katonai Csendőrség nyomozza a katona bűncselekményeit, a nyomozást pedig a katonai tanács melletti ügyész felügyeli. Dániában a katonai ügyészek (auditorok) mellett a rendőrségnél kiképzett auditori megbízottak (nyomozók) teljesítenek szolgálatot, és ők folytatják le a nyomozásokat. A katonai parancsnok, a katonai rendőrök és a katonai jogi tanácsadók nem folytathatnak nyomozást. Franciaországban a katonák bűnügyeiben a Katonai Csendőrség nyomoz, az ilyen ügyekre kijelölt vizsgáló ügyész felügyeletével.

A vádemelés kérdésében mindenütt kizárólag katonai ügyész dönt, és természetesen mindenütt a katonai ügyész – illetve Hollandiában és Franciaországban az erre kijelölt ügyészségeken szolgálatot teljesítő erre szakosodott ügyész – képviseli a vádat. Schol nem érvényesül az a tilalom, hogy az ügyben nyomozó vagy nyomozást felügyelő ügyész ne képviseljen vádat.

Egyetértés volt a vitában megszólalók között abban, hogy a katonai igazságszolgáltatásnak lehetőleg minél kevésbé szabad eltérni a „rendes” igazságszolgáltatás elveitől, de többen hangsúlyozták, hogy a katonák büntetőjogi többletfelelőssége, a megsértett katonai rend és fegyelem mielőbbi hatékony helyreállításának érdeke indokolhatja, hogy a parancsnok bizonyos jogokkal rendelkezzen a katonai bűncselekmények miatti eljárásban, de végső soron ne legyen kizárva az ügy bírói megítélésének lehetősége; azaz semmiképpen sem érvényesülhet jogállamban az az elv, hogy „aki parancsnok, az büntet”.

A hozzászólásokból érzékeltetni lehetett azonban azt is, hogy a különböző jogi berendezkedésű országok keresik a lehetőségét annak, hogy a kisebb súlyú katonai bűncselekmények miatt vagy egyáltalán ne induljon, vagy bíróságon ne folytatódjon büntető eljárás. A már fentebb említett dán megoldás mellett megtudtuk, hogy Hollandiában és Lengyelországban is van mód a parancsnoki fegyelmi hatáskörbe utalására, Belgiumban egy ún. ügyészi alku teszi lehetővé, hogy ne kerüljön sor vádemelésre, Svájcban a katonai ügyésznek van lehetősége arra, hogy katonai ügyészi véghatározatban (Strafmandat) a katonai ügyész pénzbírságot, illetve egy hónapig tartó elzárást alkalmazzon, ugyanígy Romániában is lehetőség van arra, hogy a katonai ügyész pénzbírság kiszabásával befejezze az eljárást, és a legtöbb országban mód van ügyészi megrovás alkalmazására is.

Az USA-ban (ahonnan egyébként a büntetőjogi beavatkozás köre szűkítésének – a diverzionak - a mozgalma indult) a mi hagyományos jogállami felfogásunktól idegen – és nem elterelés, hanem elvonás jellegű – megoldások érvényesülnek, mégpedig bírói

kontroll nélkül. Európában viszont – ahol folyik valamiféle elterelés – biztosított a terhelt panasza esetén a bírói eljárás.

2005. szeptemberében került sor 27 ország (Azerbajdzsán, Brazília, Csehország, Dél-Korea, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Írország, Izrael, Kína, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Nagy-Britannia, Norvégia, Örményország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc, Szlovákia, Szlovénia, Törökország és USA) részvételével „A válságkezelő műveletek során alkalmazandó közös katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex megteremtésének realitása és a tartalmára, rendelkezéseire vonatkozó elképzelések” címet viselő 7. konferenciára.

A témaválasztás részbeni oka volt a 2001-es Ajánlás eredménytelensége is, elsősorban azonban az indított erre bennünket, hogy a tapasztalatok alapján egyre nagyobb hangsúlyt kapott, hogy a békefenntartásban részt vevő katonát tevékenységének jogszerűsége, a katonák magatartásának fegyelmezettsége, alapvetően fontos, és ezért mi katonai jogászok is felelősséget viselünk, de felelősséggel tartozunk azért is, hogy katonáink valóban ismerjék sajátos jogi helyzetüket, de az esetleges normasértéseik következményeit, az emiatti eljárások szabályait is.

A konferencia bevezető előadásában a Honvéd Vezérkar Főnökének első helyettese adott tájékoztatást a Magyar Honvédségnek a nemzetközi válságkezelő műveletekben való részvételéről, az ennek során felmerülő fegyelmi problémákról.

A vitaindító előadást Mátyus ezredes a HM Jogi- és Információvédelmi Főosztályának vezetője tartotta. Bevezetőjében emlékeztetett arra, hogy egy közös katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex megalkotásával kapcsolatban elsősorban a nemzeti szuverenitás kérdése merül fel, hiszen arról az államok nem szívesen mondanak le. Mégis úgy vélte, hogy az elmúlt évtizedekben az államok, és főként az európai államok nemzetközi szerződéses

gyakorlata több példát is felmutat a nemzeti szuverenitás ésszerű korlátozására, illetve átengedésére.

A probléma exponálásaként emlékeztetett arra, hogy elég gyakori, hogy az együtt alkalmazott, különböző államhoz tartozó katonák együtt követnek el fegyelemsértést vagy bűncselekményt, és előfordul, hogy amíg az egyik elkövetőt a nemzeti parancsnok példásan megbüntette, esetleg kivonta a műveleti területről, a másik nemzeti parancsnok ugyanezt nem tette meg, s ez a mindenképpen igazságtalan helyzet kifelé olyan üzenetet is hordozhat, hogy ebben a helyzetben a katonák azt tehetnek, amit akarnak, mert az jogon kívüli terület. Kézenfekvőnek vélte megkísérelni a nemzeti jogok harmonizálását, de ennek nehézségei miatt az egyedüli valós megoldást a potenciális küldő államok közötti nemzetközi megállapodásban látta. Rámutatott arra, hogyha ilyen megállapodást nem is lehet globális szinten kötni, vannak olyan régiók, amelyekben az országok jogfejlődése, jogi berendezkedése hasonló, ezért ezek az országok egy közös megoldás érdekében feltehetően inkább hajlandók a szuverenitásuk részbeni feladására.

Részletesen szólt a Nemzetközi Büntető Bíróság Statutumának létrejöttét megelőző heves vitákra, amely éppen a szuverenitás elfogadhatatlan méretűnek mondott korlátozása, átengedése körül zajlott. A Statutum kapcsán elemezte a nemzeti parancsnok és a nemzetközi erők parancsnoka lehetőségei és felelőssége közötti különbségeket, hiányolta, hogy a nemzetközi parancsnok jogköre nem teljes, s különösen hiányolta a fegyelmi felelősségre vonás jogát, amelynek biztosítása alkalmas lehetne a konzekvens, egységes fegyelemkezeléshez.

Rámutatott, hogy a XXI. századi válságkezelés hatékonyabb, új formái a NATO Gyorsreagálású erők (NRF) és az EU tagországok közötti EU harccsoportok (EU Bottle Group), amelyeket már minőségileg fejlettebb katonai formációknak nevezett, amelyekben az integráció előrehaladottabb volta miatt reális esélyt látott a nemzetközi parancsnok fegyelmi jogköre létrehozására, végső soron a válságkezelő műveletek során alkalmazandó közös katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex elfogadására.

A remélt kódex tartalmi elemiről szólva külön hangsúlyozta, hogy a nemzeti kontingensek, különösen a kis létszámú kontingensek parancsnokai a szakszerűség, illetve szakemberek hiánya miatt nem képesek a műveleti területen elkövetett bűncselekményeket, fegyelemsértéseket kivizsgálni, különösen nem, ha az elkövetőnek más nemzethez tartozó társai is vannak. Ezzel szemben a nemzetközi parancsnok alárendeltségében jogi tanácsadók, katonai rendőrök, és vizsgálók teljesítenek szolgálatot, akik szaktudásuk, tapasztalataik birtokában, helyi viszonyok ismeretében, a rendelkezésükre álló infrastruktúrára támaszkodva szakszerűen és gyorsan ki tudják vizsgálni az ügyeket. Ez egyébként segítené azt is, hogy a válságkezelő műveletekben egységes felelősségi, felelősségre vonási rendszer alakuljon ki, és maradéktalanul érvényesülhessen az egyenlő elbánás elve. Hangsúlyozta, hogy az így szabályozott eljárás után bűncselekmény esetén a nemzetközi parancsnoknak további eljárásra át kellene adnia az ügyet a nemzeti parancsnoknak, fegyelemsértés esetén pedig a tervezetett kódexben meghatározott fenyítést alkalmazhatná. Problémaként vetette fel a bűncselekmény és a fegyelemsértés elhatárolásának nehézségeit, a fegyelmi fenyítések végrehajtásának kérdését, az ehhez kapcsolódó igazgatási (pl. repatriálás) kérdéseket, a védelem és a panaszjog biztosításának problémáit.

Dr. Soós László hadbíró alezredes az IM Büntetőjogi és Kodifikációs főosztályvezetője „A válságkezelő műveletek során alkalmazandó közös kódex megteremtésének nemzeti jogi kérdéseiről” tartott előadásában kifejtette, hogy a nemzetközi hadijog és a nemzetközi humanitárius jog évtizedek óta bekövetkezett fejlődése alapot adhat a reménykedésre, és kiindulási pontként a Nemzetközi Büntetőbíróság Statutumát említette, amelynek elfogadottsága az államok közösségében ugyan nem egyértelmű és kifejezett, de mégis olyan dokumentum, amely nemzetközi fejlődés irányát jelzi, és mintát ad az egyes államok törvényhozói számára is: rögzíti a büntető igazságszolgáltatás nemzetközileg elfogadott mércéit. Felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság eljárási szabályzata nem a nemzetközi szerződés,

hanem a Részes államok közössége által elfogadott külön dokumentum tartalmazza, és ez arra figyelmeztet, hogy valószínűleg nem lesznek könnyebb helyzetben a nemzetközi katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex kidolgozói sem. Szükségesnek tartotta, hogy egy ilyen kódex gondolatával foglalkozzunk, ennek szükségességét elsősorban a XXI. századi hadseregek korábbiakból eltérő feladatai, a válságkezelés, és az e feladatokkal járó új katonai formáció, a több nemzetiségű katonai erők felállításában látta, mert az együttműködő nemzetközi haderők számára valóban nincs kidolgozva olyan hatékony jogi eszköz, amely a közös feladatok végrehajtását katonai fegyelmi és büntetőjogi eszközökkel is elősegíti.

A kódex tervével kapcsolatban alkotmányos megfontolásokról is szólt, így kiemelte, hogy a szolgálati törvény rögzíti, hogy a honvédség tényleges állományú tagja külföldön is a magyar fegyelmi jog hatálya alatt áll, és a fegyelmi ügyeiben a vezérkari főnök által kijelölt vezető jár el. Ha tehát egy nemzetközi katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex létrejön, annak hazai alkalmazását csak bizonyos feltételek mellett tartja elképzelhetőnek. Alkotmányosan ugyanis nem tartana elfogadhatónak olyan szabályozást, amely a nemzetközi relációban szolgálatot teljesítő magyar katonákat kedvezőtlenebb helyzetbe hozná, mintha cselekményeiket a jövőben is a nemzeti jogszabályok keretei között bírálnák el.

Azt a véleményét fejtette ki, hogy nem látja reális esélyét annak, hogy a kódex a kisebb súlyú katonai bűncselekményeket is meghatározza, már azt is nagy előrelépésnek tekintené, ha sikerülne a fegyelemsértések megfelelő meghatározását adni.

A szankciókat illetően azt a kérdést vetette fel, hogy a nemzetközi kódex alapján lefolytatott fegyelmi eljárásban lehet-e majd olyan fenyítést alkalmazni, amelyet a magyar szolgálati törvény nem ismer, meg lehet-e találni azt a jogi technikát, amelynek segítségével mind a külföldön lefolytatott fegyelmi eljárás, mind az ilyen eljárásban kiszabott fegyelmi fenyítés alkotmányosan beilleszthető legyen a hazai jogba.

Reményét fejezte ki arra, hogy egyrészt az emberi jogi követelményeknek megfelelő, másrészt a hadseregek fegyelmi érdekeit is figyelembe vevő kódex kerül majdan megalkotásra.

Venczl ezredes főosztályvezető helyettes katonai ügyész „A nemzetközi fegyelmi kódex alternatívája” című előadásában alapvető kérdésnek tekintette, hogy a fogadó állam területén milyen joghatósági viszonyok között tevékenykedik a nemzetközi kontingens; hogy milyen igazságügyi, bűnügyi együttműködésre van lehetőség a külföldi helyszínen.

Optimálisnak tartja, ha a műveleti területen működő több nemzetiségű katonai erők tevékenységét a mandátum, a vonatkozó két- és többoldalú nemzetközi megállapodások, a nemzetközi humanitárius, illetve hadijog, végül a műveletirányító parancsnokság által kiadott szabályok irányítják. Tapasztalataira is hivatkozva ő is említette, hogy e rendelkezések valamilyen mértékben felülírják a nemzeti szabályozást, így a szuverenitás korlátozását jelentik; mindez pedig elvi vitákat és gyakorlati problémákat okoz. Az ezekből eredő lehetséges konfliktusokat a magyar szabályozás igyekszik elkerülni. Ezért a friss keletű (2005-ös) Szolgálati Szabályzat részletesen taglalja, hogy a nemzetközi szervezetek (ENSZ, NATO, EU.) által irányított katonákkal történő együttes tevékenység során a magyar katonának az adott nemzetközi szervezetre vonatkozó szolgálati és függelmi rend szabályait kell betartani.

Szólt az együttalkalmazás során a függelmi (alá-förlérendeltségi) viszonyokból adódható problémákról, de megemlítette, hogy a magyar Btk. már évek óta tartalmaz rendelkezést arra, hogy a magyar katona által elkövetett katonai bűncselekmény akkor is büntethető, ha azt szövetséges fegyveres erő katonájával szemben követi el.

Összefoglalásként hangsúlyozta, hogy alapvető fontosságú az, hogy a közös anyagi- és eljárási jogot tartalmazó fegyelmi kódex hiányában a külföldi katonai misszió tervezése során alaposan fel kell készülni a várható problémákra. Szükségesnek mondta, hogy a megkötendő nemzetközi szerződések rendelkezzenek a joghatóság

kérdéseiről, és térjenek ki a koalíciót alkotó államok bűnügyi együttműködési kötelezettségeire is, de azt is hangsúlyozta, hogy az is elengedhetetlen, hogy a részes államok az egyes – a joghatóság valamint a fegyelmi és büntetőjogi szempontból fontos – jogi terminológiák és katonai fogalmak közös értelmezésére törekedjenek.

A tartalmas vitában csak az USA-ból érkezett kolléga zárkózott el a közös katonai és fegyelmi kódex gondolatától, a nemzeti szuverenitás bármilyen mértékű feladásától, de bizonyos fenntartásokat fogalmazott meg a holland és a norvég hozzászóló is. A brit és a brazil résztvevő viszont a korábbi konferenciáról már ismert álláspontját ismételte meg, azaz sürgették a kódex megalkotását, de legalábbis azt, hogy az adott műveleti tevékenység alapító okirata rendelkezzen az alapvető joghatósági és jogsegélyre vonatkozó szabályokról.

A téma megtárgyalása során lényegében egyetértés volt abban, hogy sok tennivalónk van még a hatékonyabb együttműködés kialakítása érdekében, és nem vitás, hogy ehhez valamiféle jogi (katonai fegyelemi jogi, és katonai büntetőjogi) harmonizáció szükséges. A legtöbb hozzászóló olyan véleményének adott hangot, hogy bár van egy valamiféle távoli realitása egy közös katonai kódexnek, de az biztos, hogy nagyon hosszú, nagyon alapos előkészítő munka szükséges még. E körben figyelemre méltó felvetés hangzott el az ír küldött részéről, aki azt javasolta, hogy első lépcsőként legalább egy nemzetközi, közös ún. „viselkedési kódex”-et hozzunk létre.

A konferencia befejezése előtt szóba kellett hozni a négy évvel azelőtti Ajánlást, s külön annak első pontját, ami nem tartalmazott többet (hiszen csak Ajánlás volt), minthogy a békefenntartó katonai műveletek tervezése során a küldő államok egyeztessék katonai büntető és fegyelmi jogi rendelkezéseiket. Sajnálattal állapítottuk meg az elmúlt 4 év alatt messze nem valósultak meg még ezek a nagyon szolid célok sem. Ezért a konferencia résztvevői úgy döntöttek, hogy a konferencia jegyzőkönyvének megküldésével és a korábbi Ajánlásra is

hivatkozva hívjuk fel a Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnökének figyelmét ezekre a kérdésekre, hiszen ez a testület, mint az ENSZ hivatalos tanácsadó testülete igazán hivatott lehet e kezdeményezések felkarolására és a szükséges, lehetséges tennivalók koordinálására.

Végezetül a rendezők bejelentették, hogy a magyar katonai igazságszolgáltatás 2007. júniusában fogja ünnepelni az 1707. júniusában elfogadott első kodifikált magyar katonai büntetőjogi (a büntetőeljárásra és a katonai igazságszolgáltatás szervezeti rendjére is kiterjedő) szabálygyűjtemény 300. évfordulóját, s ezt az ünnepet apropónak tekintve azt javasoltuk, hogy a következő konferencia témája az legyen, hogy „A katonai igazságszolgáltatás a gyökerektől a XXI. századig”.

A témaválasztás helyességét az igen nagy érdeklődés utólag igazolta. A 2007. júniusában rendezett 8. onferencián 5 földrész 32 országának (Anglia, Törökország, Oroszország, Spanyolország, Olaszország, Finnország, Norvégia, Románia, Görögország, Kanada, Írország, Dél-Korea, Indonézia, Észtország, Azerbajdzsán, Kína, Lengyelország, Szlovákia, Csehország, Ausztria, Lettország, Litvánia, Dánia, Brazília, Jordánia, Belgium, Angola, Argentína, Ausztrália, Németország, Ukrajna, és Örményország) képviselői vettek részt és a vitában 23 ország delegátusa szólalt fel.

Pap ezredes a Szegedi Katonai Ügyészség vezetője nagy ívű előadásban mutatta be a Rákóczi szabadságharc történelmi háttérét, a kor nemzetközi viszonyait, a szabadságharc haderejének felépítését, szervezetét. Elemezte a több évszázados feudális jogalkotástól eltérő törvényi szintű, kodifikált hadiszabályzatok elfogadásának körülményeit, s kiemelte, hogy a kurucz katonai törvénykönyv és általános hadiszabályzat (Edictum Universale és a Regulamentum Universale) a korabeli Európában páratlan volt amiatt, hogy a kodifikáció átfogta a büntető anyagi és eljárási jog egészét, illetve,

hogy nem végrehajtó hatalmi aktusként – egy hadvezér akarataként – hanem egy Rendi Országgyűlés által szentesített törvényként jött létre. Arról is szólt, hogy e regulák ellen berzenkedőket meg kellett győzni, s ennek jegyében mondta Bercsényi, hogy „a szabadságnak nem ellensége a katonai fegyelem”. Pap ezredes részletesen ismertette az említett törvények tartalmát, abban az időben nagyon korszerű rendelkezéseit. Méltatta e törvény jogtörténeti jelentőségét, amely alapvető büntetőjogi fogalmak meghatározásától modern eljárási szabályok beiktatásán át a hatékony igazságszolgáltatási szervezet kiépítéséig kimutatható. Végezetül megemlítette, hogy a történelem ismert fordulatai miatt ezt követően magyar katonai büntető törvénykönyv 1930-ig nem is létezett, hiszen a szabadságharc leverése után az Osztrák-Magyar Monarchiában az osztrák jog érvényesült. Mindezek ellenére 1717. június 13-át a Rákóczi törvények elfogadásának napját tekintjük a modern magyar katonai igazságszolgáltatás kezdetének.

Pap ezredes beszámolt arról, hogy a politikai rendszerváltást követően a magyar katonai igazságszolgáltatás megszüntetésének, majd reformjának kérdése többször is fölvetődött, s ennek egyik következménye a katonai bíróságok megszüntetése, de nem a katonai bíraskodásé, mert a kijelölt megyei bíróságokon katonai tanácsok folytatják a katonai büntető eljárásokat. Elmondta, hogy a katonai ügyészi szervezet változatlan keretek között működik, és nincs szó arról, hogy követnie kellene a katonai bíróságok sorsát. Annak a véleményének adott hangot, hogy a katonák bűnügyeinek elbírálásához szakszerűség, a katonai fegyelem mielőbbi visszaállításához az eljárások gyorsasága szükséges, ezért fontos az ezeknek a követelményeknek eleget tudni képes jelenlegi katonai igazságügyi megoldások fenntartása. Szólt a katonai igazságszolgáltatásra váró újszerű feladatokról, nevezetesen arról, hogy Magyarország egyre jelentősebb szerepet vállal a különböző békefenntartó műveletekben, és a külföldi katonai, rendőri kötelezettségek teljesítése során előforduló bűnügyek miatti eljárások felvetnek eljárásjogi, szervezeti kérdéseket.

A Nemzetközi Hadijogi és Jogi Társaság elnöke fontos célként említette, hogy megértsük a katonai igazságszolgáltatás globális hagyományait, és a jövőt illető tendenciákat. Több rendszert is felvázolt, a hagyományos hadbírószági rendszertől a teljesen civilesítettig. Tapasztalati szerint a világon sok országban hasonló változások zajlanak, így felismerhetők bizonyos tendenciák.

Az angol résztvevő a brit jogfejlődés menetét ismertetve vázolta fel a sokáig nemzetközi mintául szolgáló 1666 óta létező angol katonai igazságszolgáltatási alapelvek kialakulását, és az angol hagyományoknak megfelelően esetjogi példákkal és híres nyilatkozatok felidézésével színesítette előadását.

A török Katonai Legfelsőbb Bíróság elnökének előadásából megismerhettük a XX. század elején radikális változáson átesett török társadalom erőfeszítéseit azért, hogy az ország védelmét szolgáló hatalmas hadsereg fegyelmét hatékonyan biztosítsa a katonai igazságszolgáltatás.

A spanyol küldött hangsúlyozta, hogy a katonai igazságszolgáltatás egyre fontosabb a missziókban, ahol a nemzetközi jogot is alkalmazni kell, ehhez igazítani kell a katonai igazságszolgáltatás szabályait és szervezeteit.

A görög küldött azt említette meg, hogy az állam rendszerének változásait a katonai igazságszolgáltatás rendszerének mindig követnie kell. A kanadai hozzászólás a katonai igazságszolgáltatás fő alappillére a függetlenségre fókuszált. Az ír kolléga bemutatta a katonai igazságügyi szervezetet érintő mozgást a szokásjogtól a nemzetközi szerződések irányába. Az azeri katonai főügyész is a nemzetközi jog és a nemzetközi büntetőjog fontosságára, ennek a hazai katonai igazságszolgáltatásra való hatásáról beszélt. A szlovák delegátus arról szólt, hogy országának rövid történelme során létre kellett hoznia a saját igazságszolgáltatási – benne katonai igazságszolgáltatási – rendszerét, és ennek során sok kihívással szembesültek, a megoldásokhoz segítségükre voltak a nemzetközi tapasztalatok.

Országai katonai igazságszolgáltatása történetéről és jelenéről tájékoztatást adott az orosz, az olasz, a finn, a norvég, a román, az ausztrál, a lengyel, az osztrák és a dán küldött is.

Látható, érzékelhető volt, hogy mindannyian a múlt értékei – a nemzeti (jogi és katonai) hagyományok – tisztelete mellett, a jelen követelményeinek – emberi jogok biztosítása, törvény előtti egyenlőség, civil kontroll – felismerésével és elismerésével, hatékonyan és az alapvető, nemzetközileg is elismert jogelvek szerint működő katonai igazságszolgáltatási rendszer kialakítására törekszünk.

A résztvevők úgy döntöttek, hogy a következő konferencián a katonai büntető és fegyelmi ügyek fellebbezési és felülvizsgálati eljárásait tárgyaljuk meg.

2009. szeptemberében rendeztük meg a 9. konferenciát, „Felülbírálat és felülvizsgálat a katonai igazságszolgáltatásban és fegyelmi eljárásban” címmel.

A rendezvényre 26 országból érkeztek résztvevők (Ausztrália, Ausztria, Azerbajdzsán, Belgium, Brazília, Bulgária, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Izrael, Dél-Korea, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Oroszország, Szerbia, Dél-Afrika, Spanyolország, Svédország, Svájc, Thaiföld, USA és Nagy-Britannia).

A konferencia nyitó előadását a Katonai Fellebbviteli Ügyészség vezetője, Székely dandártábornok tartotta. Előadása bevezető részében bemutatta a magyar katonai igazságszolgáltatásra vonatkozó speciális szabályokat, a speciális katonai igazságügyi szerveket: a katonai nyomozó hatóságokat, a katonai ügyészségeket, és a bíróságok katonai tanácsait. Ezek után szólt általában a jogorvoslati jogosultságról, említést tett az alkotmányos alapelvekről és az Európai Emberi Jogi Egyezmény 7. Kiegészítő Jegyzőkönyvének vonatkozó előírásairól, valamint az Alkotmánybíróság jogértelmezéséről. Külön tárgyalta a nyomozás

során előterjesztett jogorvoslati kérelmek elbírálását, és a bűnügy fegyelmi hatáskörbe utalásával kapcsolatos panasz elbírálásának speciális szabályait. A „Jogorvoslat a bírósági eljárásban” cím alatt tárgyalta a jogerő kérdését, a panasz halasztó hatályának mibenlétét, az első vagy másodfokú jogorvoslati rendszerek különbözőségét: beszámolt arról, hogy Magyarországon 1998. óta kétfokú jogorvoslati rendszer működik, mégpedig úgy, hogy a katonai igazságszolgáltatásban a Fővárosi Ítéletábla Katonai Tanácsa tárgyalja az öt elsőfokú katonai tanács megfellebbezett ügyeit, II. fokú jogorvoslati fórumként pedig a Legfelsőbb Bíróság jár el. Beszámolt arról, hogy fellebbezési rendszerünk vegyes jellegű, azaz abban mind a reformatórius, mind a kasszációs jogkör megtalálható. Tájékoztatta a hallgatókat a rendkívüli jogorvoslati lehetőségekről, és azok főbb elveiről is.

A vitában meghatározó jelentőségű hozzászólást tett „Nemzetközi kitekintés a fellebbezési eljárásokra” címmel a Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnöke, Arne Willy Dahl.

A finn küldött arról adott tájékoztatást, hogy elkészült az új katonai fegyelmi törvénytervezete, amelynek legfontosabb újdonsága, hogy a fegyelmi döntések bírósági felülvizsgálatát teszi lehetővé, erre ugyanis eddig nem volt lehetőség. Ez lényegében közigazgatási eljárásban fog történni, mégis a katonai büntetőeljárás szabályait kell majd alkalmazni.

A brit résztvevő a már ismert Findlay-ügy kapcsán bekövetkezett változásokat ismertette. Kiemelte, hogy 2000-ben létrehozták a Katonai Sommás Fellebbviteli Bíróságot, azóta a magasabb parancsnok nem bírálhatja felül a fegyelmi döntést, csak bírósághoz utalhatja az ügyet.

A vitában kifejtette véleményét, illetve tájékoztatást adott a hazai jogi rendezésről, és gyakorlatról az albán, az ausztrál, az osztrák, az azeri, a bolgár, a cseh, a dán, az észti, a holland, a lengyel, az orosz, a dél-afrikai, a spanyol, a svájci, a svéd, és az amerikai küldött.

2011. szeptember 8-10-én került sor 10. Konferenciánkra „Katonai bűnök szóban és írásban” címmel. Konferenciánkon 27 ország (Angola, Ausztrália, Ausztria, Azerbajdzsán, Belgium, Brazília, Bulgária, Kína, Dánia, Anglia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Izrael, Olaszország, Jordánia, Kazahsztán, Dél-Korea, Norvégia, Lengyelország, Oroszország, Szerbia, Szingapur, Svájc, és Törökország) képviseltette magát.

A konferencia két fő témát tűzött napirendre: 1. szólásszabadság és érdekvédelem a fegyveres erők és rendészeti testületek működésében, 2. jelentési (igazmondási) kötelezettség és az önvádra kötelezés tilalma.

Az első téma nyitóelőadását dr.Fejes Erik főhadnagy katonai ügyész tartotta „Szólásszabadság és érdekvédelem a fegyveres erők és rendészeti testületek működésében” címmel. Előljáróban leszögezte, hogy napjainkban valamennyi jogállam alapvető emberi jogként ismeri el a véleménynyilvánítás jogát, azt, hogy mindenkinek joga van állásfoglalását, kritikáját, érzéseit, gondolatait szabadon kifejezésre juttatni, az államnak pedig kötelessége, hogy biztosítsa a demokratikus közvélemény kialakulásának és működésének feltételeit. Tájékoztatóul ismertette a magyar Alkotmány vonatkozó rendelkezéseit, és az Alkotmánybíróság által támasztott követelményeket, amelyek szerint az alapjogok korlátozására csak a szükségesség, az arányosság, valamint a reális veszély elvének figyelembevételével kerülhet sor. Ezek után rátért arra, hogy a katonai szervezetek működését jellemző alapvető tényezők, így a fegyelem, a szolgálati rend, valamint a független szükségyszerűen feltételezik az állomány tagjai egyes alapjogai részleges korlátozását, de kizárólag a szolgálat érdekében, akkor is csak feltétlenül indokolt esetben és mértékben, illetve úgy, hogy ne okozzon aránytalan hátrányt. Ismertette a hivatásos és szerződéses katonák jogállásáról szóló törvény rendelkezését: „Az állomány tagja a részére kiadott parancsot, intézkedést nem bírálhatja, azokról a jog- és érdekérvényesítő tevékenysége körén kívül véleményt nem mondhat,

a szolgálati rendet és a fegyelmet sértő nyilatkozatot nem tehet, a sajtónyilvánosság igénybevételével hivatalos eljárásban magánvéleményt nem nyilváníthat. A szolgálatai rendet és a fegyelmet veszélyeztető sajtóterméket az állomány tagja nem állíthat elő, és nem terjeszthet, ilyen tartalmú plakátot, hirdetményt, vagy emblémát nem függeszthet ki.” Kiemelte azonban azt is, hogy mindez nem jelent teljes korlátozást, hiszen törvényes lehetőség van arra, hogy a sérelmezett intézkedés vagy mulasztás miatt az állomány tagja panasszal éljen, illetve, hogy a sérelme orvoslása érdekében az Országgyűlési biztoshoz vagy az ügyészséghez forduljon. Úgy ítélte meg, hogy a magyar szabályozás összhangban van az Emberi Jogok Európai Bírósága jogértelmezésével, amely elismerte a katonai szolgálatból fakadó, a civil életben szokásoshoz képest erőteljes alapjogi korlátozhatóságot, kimondta ugyanis, hogy bár „a véleménynyilvánítási szabadság ugyanúgy vonatkozik katonákra, mint a szerződő állomány joghatósága alá tartozó más személyekre, de egy hadsereg hatékony működése aligha képzelhető el olyan jogszabályok nélkül, amelynek célja annak megakadályozása, hogy aláaknázzák a katonai fegyelmet pl. különböző irományok révén.”

A vitában egyetértettek abban, hogy a fegyveres szervezet tagjai véleménynyilvánítási szabadságának jogi korlátozására szükség van, de többen kiemelték, hogy a katonáktól nagymértékű önmérséklet is elvárható. Az osztrák küldött a korlátozás „egyedileg elbírálandó szükséges mértékéről” beszélt az olasz, az ausztrál, a dél-koreai, a török hozzászólás is említette, hogy a katona csak előljárói engedéllyel nyilatkozhat nyilvánosan, a bolgár résztvevő azt fejtette ki, hogy a korlátlan szólásszabadság nem fér össze a feltétlen engedelmességgel, a német kolléga pedig egy alkotmánybíróági döntést idézett, miszerint „...a BW. rendeltetésszerű működése elképzelhetetlen olyan korlátozó szabályok nélkül, amelyek a katonákat visszatartják a fegyelmet aláásó magatartásoktól.”

Az osztrák küldött arról tájékoztatott, hogy alkotmányuk és közszolgálati törvényük értelmében általában a hivatalos személy (így a katona) alapvető jogai nemzetbiztonsági, közbiztonsági, bűnmegelőzési, titokvédelmi okokból az egyedileg elbírálandó

szükségesség mértékében korlátozható. Az olasz küldött elmondta, hogy a közerkölcsöt sértő megnyilvánulások általában tiltottak az olasz katonák számára, akik egyébként szolgálati ügyben csak az erre kijelölt előljáró engedélyével tehetnek nyilatkozatot. Ausztráliában a fegyelmi kódex tiltja a katona nyilvános szereplését, kivéve, ha erre előzetes egyeztetés után engedélyt kapott. Elmondta, hogy a lojalitás és a hűség alapfeltétel a közszolgálatban, a katonai életviszonyok között pedig a kritika csak szolgálati úton történhet. A bolgár küldött is azt fejtette ki, hogy a korlátlan szólásszabadság nem fér meg a feltétlen engedelmességgel, amelyen a fegyveres szervezetek működése alapszik; ezért van szükség a civil társadalomban nem ismert sajátos korlátozásokra. Elmondta, hogy Bulgáriában a katona pártnak tagja nem lehet, nem folytathat aktív politikai tevékenységet, propagandát. Tilos a hadseregben vallási, politikai és ideológiai közösségeket alakítani. Németországban, ahol a jogi szabályozás és az Alkotmánybírósági gyakorlat erőteljesen biztosítja az alapjogokat, konkrét ügyekben az alkotmánybíróság megengedhetőnek tartotta a véleménynyilvánítási jog korlátozását: „a BW rendeltetésszerű működése elképzelhetetlen olyan korlátozó szabályok nélkül, amelyek a katonákat visszatartják a katonai fegyelmet aláasó magatartásoktól”. Egy másik ügyben azt fejtette ki, hogy az ésszerű kritika határát átlépő vádaskodások ellen helyénvaló fellépni. Dél-Koreában is csak törvénnyel korlátozható a véleménynyilvánítási jog, és ilyen törvény pl. a katonai büntető törvénykönyv, amely ismeri az előljárói tekintély elleni bűncselekményeket. Náluk egyébként a katona a fegyelmi szabályzat szerint csak miniszteri engedéllyel nyilatkozhat, és jogorvoslatért csak szolgálati úton fordulhat, egyéb panasz lehetősége kizárt. Említett egy konkrét jogesetet, amikor egy katona az Alkotmánybírósághoz fordult egy védelmi miniszteri utasítás ellen, amely bizonyos ideológiailag károsnak tekintett könyveket indexre helyezett. Az Alkotmánybíróság azt állapította meg, hogy az intézkedés (azaz az olvasási tilalom) nem volt alkotmányellenes. Az orosz küldött arról a jogesetről adott tájékoztatást, amikor egy volt őrmester bepanaszolta az orosz államot az Emberi Jogok Európai Bíróságánál, amiatt, hogy

szankcióval sújtották, mert adatokat szivárogtatott ki egy japán újságnak. A panaszt azzal az indokkal utasították el, hogy a nemzetbiztonsági érdek elegendő ok a korlátozásra. Ezért tehát az orosz államot nem marasztalták el.

A török küldött is azt emelte ki, hogy jogrendszerük a katonai szervezeteket speciális társadalomként fogja fel, ahol a katonák szólásszabadsághoz való joga korlátozottabb, s ennek a célja a katonai rend és fegyelem fenntartása.

A 2. téma tárgyalására kerekasztal beszélgetést szerveztünk. Ennek keretében Dahl úr nemzetközi kitekintést adott. Rámutatott, hogy feszültség van az önvádra kötelezés tilalma, mint emberi jog, valamint a katonák igazmondási kötelezettsége között. Elmondta, hogy a hallgatás jogát a legtöbb országban elismerik, de bizonyos országokban, ha a vádlott tanúvallomást tesz, azt eskü alatt teszi, így hazugság esetén hamis tanúzást követ el, de a nyomozás során nincs ilyen következmény. Érdekességként hoztátette, hogy Murray vs. UK. Ügyben az EJEK kimondta, hogy a hallgatásból is lehet vonni következtetéseket. Kérdésként vetette fel, hogy az igazmondási kötelezettség alóli mentesség csak a formálisan terhelté nyilvánítottakra vonatkozik-e, vagy az előjáró általi informális kikérdezésekre is. Helyesnek ítélte, hogy több országban a hallgatás jogának biztosítása mellett kedvezményes büntetés kilátásba helyezésével bátorítják igazmondásra a terheltet.

A kerekasztal beszélgetés során kiderül, hogy egyesek a katonai mivoltukból eredő alapvető kötelességnek tekintik az igazmondást – de többen hozzátesszik, hogy a jelentési kötelesség teljesítése nem szükségszerűen a bűnösség beismerése – mások a katonát egyenruhás állampolgárnak tekintve úgy vélik, hogy ugyanazok a védekezési jogok illetik meg, mint bárki más.

Polt Péter legfőbb ügyész a konferenciát megnyitó beszédében ⁴ lényegében megadta az alaphangot, hiszen az

⁴ Dr. Polt Péter: Megnyitó beszéd. 10. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferencia. 2011.

eszmecesterén elhangzott vélemények egybecsengtek az általa elmondottakkal:

„A demokratikus társadalmak egyik örök kérdése az univerzális emberi jogok és az adott állami közösség hatékony irányítása közötti helyes arányok felismerése, és kialakítása.

A szabadságjogok az egyes állami szervezetek, különösen a fegyveres erők és rendészeti testületek parancsokon és utasításokon alapuló, engedelmességet követelő rendszerével időről időre szükségszerűen ütköznek.

Ezt az ellentmondást Európában az Emberi Jogok és Alapvető szabadságáról szóló 1950. évi Római Egyezmény, közismertebb nevén Az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján a részes államok megkísérelték feloldani. A szabadságjogok, köztük a szólásszabadság, kizárólag törvénybe foglalt kivételek alapján korlátozhatók. Az egyes államok azonban sajátosságaik miatt gyakran eltérő eszközökkel kívánják elérni e célokat, amely folyamatos jogalkotási és jogalkalmazási feladat elé állítja őket.

A különböző nemzetközi konferenciákra, így a jelen konferenciának is éppen abban áll a jelentősége, és pozitívuma, hogy az adott témában első kézből ismerhetők meg az egyes országokban felmerülő kérdések és az azokra adott válaszok. Ez a kitekintés pedig sokszor megkönnyíti a saját megoldásaink megtalálását vagy jobbítását.”

Úgy gondolom, hogy a 10. konferenciánk megnyitásakor méltán állapíthattam meg, hogy sikerült hagyományt teremtenünk, hogy konferencia sorozatunknak rangja és jó híre van, ennek elsődleges oka nyilvánvalóan az lehet, hogy mindig a katonai jogászok érdeklődésére valóban számotartó kérdéseket tűztünk napirendre.

Ez a konferencia jubileumi konferencia is volt, egyrészt azért, mert 10. alkalommal jöttünk össze, de egy másik jubileumról

is megemlékezhattunk, arról, hogy 15 évvel azelőtt 1996-ban alakult meg a Magyar Katonai Jog és Hadijogi Társaság.

Az ünnepi hangulatot kedvezőtlenül befolyásolta az, hogy a konferenciára meghívott legfőbb ügyész köszöntő beszédében arról tájékoztatta a résztvevőket, hogy a közeljövőben meg fogják szüntetni a magyar katonai ügyészi szervezetet.

Minderre sajnós nem sokkal később 2012. január 1-vel sor is került, és ez nagyon kedvezőtlen hatással volt a konferencia sorozat jövőjére. A 10. konferencia befejezésekor még reménykedtünk a folytatás lehetőségében, meg is állapodtunk az 11. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferencia témájában, amit a következőképpen fogalmaztunk meg: „A katonai büntetőeljárás egyszerűsítésének, gyorsításának lehetőségei és eszközei; az ilyen jogintézmények működésének alapjai és sajátosságai az angolszász, illetve a kontinentális jogi berendezkedésű országokban.” Azon túl, hogy e téma alapos feldolgozását a katonai rend és fegyelem szempontjából nagyon is hasznosnak gondoltuk, arra is figyelemmel voltunk, hogy a konferencián szerezhető tapasztalatokat eredményesen tudjuk felhasználni a készülő új büntetőeljárás törvény előkészítése során. (Kénytelenek vagyunk azonban megjegyezni, hogy Társaságunk már nem is kapott lehetőséget arra, hogy a katonai büntetőeljárásra vonatkozó véleményét a kodifikátorokkal megismertesse.)

Olyannyira bizakodtunk, hogy azt terveztük, hogy a 11. konferenciánkat soron kívülként 2012-ben rendezzük meg, ezzel szerettük volna megünnepelni a bíróságoktól független, önálló katonai ügyészi szervezet létrejöttének 100. évfordulóját.

Erre a konferenciára azonban már nem kerülhetett sor, mert a felmerülő igen jelentős nehézségekkel nem sikerült megbirkózni. A Katonai Főügyészség megszűnése után az addig onnan származó pénzügyi lehetőségek megszűntek, így csak a Társaság igen szerény pénzvagyomával rendelkezhattunk, ami messze nem volt elég a sikeres rendezéshez. Mindezek miatt támogatásért fordultunk a legfőbb ügyészhez, és a honvédelmi miniszterhez. Legfőbb ügyész úr

a kért támogatás biztosítását megígérte, a honvédelmi miniszter azonban nem tartotta fontosnak rendezvényünk támogatását.

Ezek után a Társaság elnöksége sem tett már erőfeszítéseket, és úgy tűnik, hogy a Társaság tagsága sem igazán érdekelt a folytatásban (ennek magyarázata lehet az is, hogy a Társaság megalakulásakor a tagság túlnyomó többségét katonai büntetőjogászok – katonai ügyészek, hadbírák- tették ki, mára viszont ők már csupán kisebbséget alkotnak a honvédelmi igazgatási és hadijogászok többségével szemben, így a Társaság tevékenysége lényegében profilt váltott).

5 év telt el tehát utolsó konferenciánk óta. Eleinte még kaptunk érdeklődő leveleket; sok külföldi partner szívesen vette volna a folytatást.

Ma már úgy tűnik, véglegesnek tekinthetjük, hogy egy kezdetben bátortalan próbálkozásból igen sikeres vállalkozássá lett konferencia-sorozat megszűnt, és a továbbiakban nem töltheti be felvállalt szerepét; azt hogy elősegítse hogy a világ katonai büntetőjogászhai eszmét cserélhessenek problémáikról, jogi megoldásaikról.

Így hát már csak egy rövid mérleg készítésére van mód: 1993 és 2011. között közel két évtizeden át 10 biennális konferenciát rendeztünk, ez a Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság éves konferenciái után a világ legnagyobb érdeklődését kiváltott konferencia-sorozata volt. Talán érdemes megegyeszer áttekinteni, hogy milyen kérdéseket tárgyaltunk is konferenciáinkon:

1. (1993.) „A katonai jog és a katonai igazságszolgáltatás közös, illetve nemzeti sajátosságai, hagyományai.”

2. (1995.) „A katonai igazságszolgáltatás szerepe a fegyveres erők rendje, és a katonai fegyelem védelmében.”

3. (1997.) „A katonák egymás közötti magatartásának büntetőjogi vonatkozásai.”

4. (1999.) „A katonai bűncselekmények és más rendkívüli események áldozatai, illetve sértettei jogainak biztosítása

és védelme a katonai büntetőeljáráásban, illetve a honvédelmi igazgatásban.”

5. (2001.) „Az ENSZ-akciókban és más konfliktuskezelő nemzetközi tevékenységben résztvevő katonákra vonatkozó speciális jogi normák alkalmazásának tapasztalatai.”

6. (2003.) „A katonai parancsnok szerepe a katona által elkövetett bűncselekmény miatti eljárásban.”

7. (2005.) „A válságkezelő műveletek során alkalmazandó közös katonai fegyelmi és büntetőjogi kódex megteremtésének realitása, és a tartalmára, rendelkezéseire vonatkozó elképzelések.”

8. (2007. – az 1707. júniusi első kodifikált magyar katonai büntetőjogi szabálygyűjtemény 300. évfordulója alkalmából) „A katonai igazságszolgáltatás a gyökerektől a XXI. századig.”

9. (2009.) „A katonai büntető és fegyelmi ügyekben folytatott fellebbezési és felülvizsgálati eljárások.”

10. (2011.) „Katonai bűnök szóban és írásban. Jelentési kötelezettség (igazmondási kötelezettség vagy önvádra kötelezés tilalma) és a véleménynyilvánítás szabadságának korlátai a fegyveres erőkből és rendvédelmi szervezetekben.”

És amit már terveztünk:

„A katonai büntetőeljárás egyszerűsítésének, gyorsításának lehetőségei és eszközei; az ilyen jogintézmények működésének alapjai és sajátosságai az angolszász, illetve a kontinentális jogi berendezkedésű országokban.”

A 10 konferencián a világ 5 lakott földrészéről 53 ország (32 európai, 11 ázsiai, 4 afrikai, 2 észak-amerikai, 3 dél-amerikai ország és Ausztrália) képviseltette magát. A Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság mindig elismeréssel és érdeklődéssel figyelte tevékenységünket. A Társaság volt elnöke Seerp Ybema egy alkalommal, utódja Arne Willy Dahl pedig háromszor is megtisztelte rendezvényünket megjelenésével.

Talán nem szerénytelenség, ha idézzük James William Rant volt brit főhadbíró szavait:” Ez egy páratlan konferencia. Ez az

egyetlen olyan konferencia, amely minden második évben megrendezésre kerül, hogy megvitasson katonai jogi ügyeket. Amikor elindult, a Hadik Hotelben tartották, egy kis szobában, és most csak végig kell nézni a képviselt országok tagjain, hogy rádöbbenjünk, hogy ez a konferencia nem csak számban nőtt, hanem rangban is.”⁵

Seerp Ybema is nagyra értékelte rendezvényeinket: „...a Magyar Katonai Jogi Hadijogi és Társaság nagy érdemeket szerzett abban, hogy ilyen sok országot képviselő és rangos szakmai közönséget sikerült fogadniuk.” Hangot adott elismerésének amiatt, hogy Társaságunkat ...”az úttörők között kell megemlítenünk; korán felismerte az ilyen jellegű együttműködés és eszmecserék iránti igényeket. Következésképpen jelentős eredményeket tud felmutatni a hatékonyan működő nemzetközi kapcsolatrendszer megteremtésében.”⁶

És végül egy részlet Polt Péter legfőbb ügyésznek az emlékezetes 10. Konferencián elmondott köszöntőjéből: „Megtiszteltetés számunkra, hogy a katonai fegyelmi- és büntetőjog magas rangú külföldi képviselői, vezető beosztású munkatársai, nemzetközi szakmai társaságok vezetői immár 20 éve rendszeresen vendégei e budapesti konferenciasorozatnak, és büszkék vagyunk arra, hogy hagyományosan házigazdái lehettünk/lehetünk e nemzetközi szellemi műhelynek.”

Nos, ez a nemzetközi szellemi műhely – amely a magyar katonai és jogi kultúra értékes része volt, de elismert értéke volt a nemzetközi katonai jogéletnek is – nem működik tovább.

⁵ James W. Rant királyi tanácsos zárszava. 96-97. oldal Kriminálexpo '2001.5. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferencia.

⁶ Dr. Seerp B. Ybema: A Nemzetközi Jogi és Hadijogi Társaság elnökének köszöntője. Kriminálexpo '99. 4. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferencia. 17. oldal

A szerzőnek – aki ötletgazdája, szervezője, rendszeres (többször előadóként) résztvevője volt a konferencia-sorozatnak – már csak annak szomorú megállapítására van lehetősége, hogy „sic fata tulerunt”; azaz a történetekbe bele kell nyugodni; ellenük úgysem tehetünk.